

אחדות

XXIX. ÉVFOLYAM, 116. SZÁM • 2019. MÁRCIUS • 500 Ft
5779. II. ÁDÁR • אדר ב' תשע"ט • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

„AZ ÖRÖM MINDEN AKADÁLYT LEGYŐZ”
Zene, tánc és öröm zsidó módra

Rebbe: szigorú vagy szabados nevelés?

1%: A TETT A LÉNYEG

Közel 350 000 adag melegételt osztott 2018-ban a CEDEK. Hogyan tovább 2019-ben?

KEDVES OLVASÓ!

Purim ünnepe az abszolút önfeledtség és a másokra való odafigyelés kettősségében telik. Hogy lehet ezt összeegyeztetni?

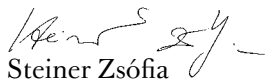
Énekelünk és táncolunk (erről sokat olvashatnak ebben a purimi lapszámomban), nagyokat eszünk és nagyok iszunk. Jelmezbe bújunk, ami elfedi valódi kilétünket, és hajnalig mulatunk. Meghallgatjuk a megila felolvasását és közben, ahányszor csak felbukkan a gonosz Hámán neve, borzasztó nagy zajt csapunk magunk körül: pörögnek a kereplők, hujjogás, dobogás nyomja el a perzsa zsidók életét megkeserítő főgonosz nevének említését.

Mit csinálunk még? Mások felé fordulunk. Ajándécsomagokat küldünk a barátainknak, amiben legalább kétféle, azonnal fogyasztható finomság rejtőzik. Bár Magyarországon sajnos kiesett ez a szokás a háború után szinte teljesen, mára újra látni, hogy az emberek nagy gonddal készülődnek ennek a micvának a megtartására. Emellett adakozunk a szegényeknek: mindenki a lehetőségei szerint juttat a szűkséget szenvedőknek pénzt: még a legszegényebb sorsú, maga is alamizsnára szoruló is ad adományt. Sok helyen a rászorulókat segítő szervezetek purimi akciókat szerveznek, mintegy összehozva a keresletet a kínálattal.

Purim négy micvájából (ünnepi lakoma és mulatság, a megila meghallgatása, ajándékküldés és adakozás) kettő rólunk szól, kettő másokról. Kettő az önfeledtségről, kettő a társadalmi felelősségvállalásról. Kettő az egészséges önzésről, kettő a jótékony adakozásról. Így kell ezt az életünk egészében is kiegyensúlyozni: legyen időnk önmagunkra és másokra, legyünk képesek úgy tenni a saját boldogságunkért, hogy közben nem feledkezünk meg másokról – és úgy adakozni, hogy közben önmagunkra is tudunk figyelni. Találjuk meg a szentségben az örömet és az örömben a szentséget.

A napokban valaki azt kérdezte, mi a legértékesebb számomra a zsidóságban. Azt válaszoltam: az a szemlélet, hogy a hétköznapiakat emeljük fel a szentség szintjére, ezzel mindig fölfelé tekintve és haladva. A zsidó vallásban a spiritualitás mellett van egy jó adag józan hétköznapiság: fogjuk az emberi élet legprofánabb pillanatait és megvizsgáljuk, hogyan lehetne ezt a szentté tenni (kinek jutna eszébe áldást mondani, ha szükségét végezte?!). Az életünk minden részét képesek vagyunk a szentség szolgálatába állítani, legyen szó a fizikai test szükségleteiről, az öröm megéléséről vagy olyan magaslatos témákról, mint a tikun olám, a világ jobbá tétele.

Boldog és kiegyensúlyozott purimot kívánok: önfeledt mulatsággal és szívből jövő adakozással!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

„Az öröm minden akadályt legyőz”
Zene, tánc és öröm zsidó módra

A 8th Day zenekar a „TorahCafe”
youtube-csatorna műsorán

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

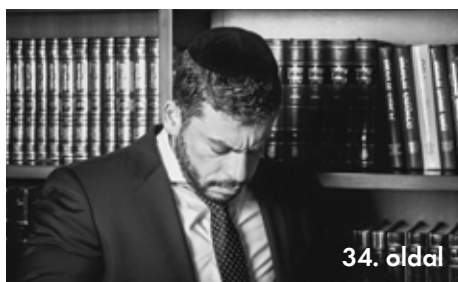
TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

A TETT A LÉNYEG
Interjú Szilágyi Nórával
„Hogy miért jó segíteni? Aki már
egyszer kipróbálta, az pontosan tudja.
Mindig arra biztatom a minket
megkeresőket, hogy csak egyszer
tapasztalják meg, milyen az, amikor
személyesen adhatnak át egy tányér
ételt, hiszen ez egy olyan fertőző jó
dolog, amit mindenki szívesen vállal
magára. Ezután már kérés nélkül jön
szinte mindegyikük legközelebb is...”

**AKKOR IS LEHETSZ
JÓ LIBERÁLIS, HA NEM
VAGY ANTICIONISTA!**
„Aki Izraelt kritizálja, ilyen vagy olyan
okból, ahogy ezt teszi bármely más
országgal, az még valóban nem
antiszemita. Aki Izrael, mint zsidó ál-
lam létezésének jogát vonja kétségbe,
az viszont antiszemita a javából.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
A szentség öröme,
az öröm szentsége
- 41 Hírek

REBBE

- 51 A korlátok nélküli nevelés
nem vezet jóra

HOHMECOLÓ

- 61 Zsidó zenék és zenész zsidók
- 81 Visszalépni abba, aki vagyok
Ónody-Molnár Dóra interjúja
- 101 Népek tánca: az izraeli
néptánc története
Dénes Anna írása

JIDDISKÁJT

- 131 A haszidizmus magyar
atyjának évfordulója
A kállói rebbe életéből
- 161 „Ilyen mikve nincs még egy”
A Kazinczy utcai mikve
szerkezeti felépítése
Oberlander Báruch rabbi írása

20. oldal

24. oldal

**HOGYAN LETT AZ ENTEBBI
TÚSZMENTŐ CIONISTA
IZRAELIBŐL VALLÁSOS ZSIDÓ?**
„Személy szerint mindig is úgy
vélttem, nem hős voltam, hanem
katona. Lehet, ebben benne van a
személyes és a zsidó aspektusom
is, de nekem az élet mentése volt a
fő motiváció, így tekintek erre is.”

KILE

- 201 A tett a lényeg
Interjú Szilágyi Nórával,
a CEDEK EMIH Szeretet-
szolgálatának vezetőjével
- 221 Osztálykirándulás New Yorkban
Nemzetközi ifjúsági találkozón
veit részt a Maimonidész
- 241 Hogyan lett az entebbei
túszmentő cionista izraeliből
vallásos zsidó?
Interjú Rami Shermannel
- 281 Textilipari darabkák
Judapest szövetében 2. rész

MISPÓHE

- 311 Joszef, aki megtisztelti
a szombatot – mese
- 321 Mázál dágim
Halak a kóser konyhában 2. rész

ÉCESZGÉBER

- 341 Akkor is lehetsz jó
liberális, ha nem
vagy anticionista
Megyeri András Jonatán írása

MAGYARORSZÁG DIPLOMÁCIAI KÉPVISELETET NYIT JERUZSÁLEMBEN

Benjámín Netánjáhu február 19-én, a magyar, a cseh és a szlovák miniszterelnökekkel folytatott találkozója után bejelentette, hogy Magyarország diplomáciai jogkörökkel felruházott gazdasági képviseletet, Szlovákia pedig innovációs és kulturális központot nyit Jeruzsálemben. „Hónapok erőfeszítéseit követően ma nagy eredményt értünk el” – közölte Netánjáhu.

Köves Slomó, az EMIH vezető rabbija üdvözölte a döntést: „A magyar kormány döntése egyben üzenet a magyar társadalom felé is: az Izraellel fenntartott jó kapcsolat nemzeti érdek, és a szélsőjobboldali csoportoktól hallható Izrael-gyűlöletnek vagy antiszemitizmusnak nincs helye sem a magyar közbeszédben, sem a politikában.”

A bejelentésre Orbán Viktor miniszterelnök izraeli útján került sor, melyet eredetileg a V4-ek találkozója miatt szerveztek, ám az egy lengyel-izraeli vita miatt elmaradt.

IZRAEL MEGHÓDÍTTJA A HOLDAT

Február 22-én indult útjára az izraeli űrhajó, amit Mózes öt könyve közül az elsőről Berésitnek neveztek el. Ezzel Izrael a lehet 4. állam, amelyik űrhajót küldött

a Holdra. Az embert nem szállító jármű a tervek szerint április 11-én száll majd le, hogy méréseket végezzen a Hold mágneses mezőjével kapcsolatban. A Berésit két izraeli vállalat magánprojektje, és szinte kizárólag ismert zsidó filantrópok adományából finanszírozzák.

Bár a kutatókat természetesen a száraz mérési adatok is érdeklik, az űrhajó elindításának egyik legfontosabb célja az oktatás, hogy felkeltsék a fiatalok érdeklődését az űrutatás iránt. Az űrhajó egy nanotechnológiával pénzérme nagyságú fémlapocskára írt, héber nyelvű Bibliát, valamint egy időkapuszulát is magával vitt, benne az izraeli Függetlenségi Nyilatkozat, a nemzeti himnusz, egy holokauszt-túlélő emlékiratai, gyerekrajzok az úrról és a Holdról, az úti ima, valamint a néhai *Simon Peresz* egykori elnök egy gyézete.

U.S. NEWS: IZRAEL A VILÁG NYOLCADIK NAGYHATALMA

A washingtoni központú U.S. News külpolitikai rangsorán kiemelkedő helyet nyert a zsidó állam. A listát az egyes országok vezetőik, a gazdasági, illetve politikai befolyásuk, a nemzetközi szövetségi rendszerben elfoglalt helyük és a hadseregük erőssége alapján állították fel. Izraelt elsősorban erős hadserege, illetve komoly politikai befolyása és stabil nemzetközi szövetségesei emelték az élvonalba.

Érdekesség, hogy a lista tavaly óta nem változott. Az Egyesült Államok továbbra is az első helyen van. A lista első tíz helyezettje között Oroszország, Kína, Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország, Japán, Szaúd-Arábia és Dél-Korea szerepelnek még. A zsidó állam a 13. helyre került továbbá abban a kategóriában, amely a Világbank véleménye szerint a következő évek legnagyobb mértékben növekvő gazdaságait sorolja fel. Ennek a listának az élén az Egyesült Arab Emírátsok állt, a második helyre pedig Szingapúr került.

AZ ANTISZEMITA GYŰLÖLETKELTÉS ELLEN TILTAKOZTAK VILÁGSZERTE

A Tett és Védelem Alapítvány is csatlakozott március 10-én a Cionista Világszövetség kezdeményezéséhez, melynek keretében a világ nagyvárosaiban villámtüntetések keretében sürgettek hatékonyabb fellépést az egyre nyomasztóbb antiszemitizmussal szemben.

A világméretű kampány jeruzsálemi helyszínén *David Lau* Izrael Állam főrabija elmondta, több mint 60 országban zajlanak demonstrációk egy időben – az Egyesült Államoktól kezdve Dél-Afrikáig, Olaszországtól egészen Lengyelországig.

Budapesten a TEV szervezésében a Cipők a Duna-parton emlékműnél is összejöttek az emberek, hogy nemet mondjanak a gyűlöletre és a növekvő antiszemitizmusra.

A flashmobon *Szalai Kálmán*, az alapítvány vezetője elmondta: a megmozdulások azt fejezik ki, hogy elégük van a gyűlöletből, elégük van az antiszemita incidensekből. Egyúttal felszólítják a világ vezető politikusait is, hogy a demokrácia eszközeit felhasználva hatékonyan lépjenek fel ezzel szemben.

A korlátok nélküli nevelés nem vezet jóra

A lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson rabbi minden korosztálynak a „nyelvén” tudott beszélni. Számos visszaemlékezés tanúsítja, hogy a serdülőkor érzékeny időszakában nagy tapintattal és bölcsességgel segített eligazodni a hozzá fordulóknak – legyenek azok maguk a gyerekek vagy szüleik. Két ilyen levélből idézünk.

A KORLÁTOKAT KI KELL JELÖLNI A FELELŐS SZEMÉLYISÉG KIALAKULÁSÁHOZ

Az igazi oktatás nem csupán tények és információ átadásából áll. Az oktatás alapvető szerepe, egyben egyik legelső és legfontosabb célja az egészséges és produktív egyéniség kialakítása, továbbá az egyén megóvása a benne rejlő negatív tendenciáktól és káros személyiségjegyeiktől. Mindez különösen igaz a kisgyermek nevelésére.

Az ember önmaga nem képes objektív módon megítélni saját jellemét. Az ember ösztönei és veleszületett, anyagi természete, illetve önmagával szemben tanúsított elfogultsága miatt gyakran nem látja tisztán saját rossz tulajdonságait. Emiatt a megfelelő nevelés elengedhetetlen feladata, hogy hozzásegítse az egyént az önvizsgálat képességének kialakításához és gyakorlásához.

Az ezzel kapcsolatos első tórai utalás a tudás fájának története, mely „kívánatos volt a szemnek”, és ezért úgy vélték, hogy bizonyára „jó az eledel” (1Mózes 3:6.).

A mindent elsöprő vágyakozás eredménye az lett, hogy figyelmen kívül hagyták az Örökkévaló figyelmeztetését, és a halál úrrá lett az emberiségen. Más szavakkal, az élvezetek utáni vágyakozás gyakran „elvakítja” az ember józan ítélőképességét.

Salamon, minden emberek legbölcsebbike ezt tanította: „Aki kíméli botját, gyűlöli a fiát, de aki szereti, idejében megfenyíti.” (Példabeszédek 13:24.)

Ez azt jelenti, hogy a pozitív személyiség kialakítása és a káros jellemvonások megszüntetése a hatékony gyermekkori oktatás és nevelés egyik hangsúlyos eleme kell hogy legyen.

Az e téren mutatott hanyagság nem más, mint a gyűlölet kifejezése a gyermekkel szemben. A tapasztalatok azt mutatják, hogy azok a gyerekek, akik nem kaptak megfelelő és szigorú nevelést, és korlátok nélküli közegben nőttek fel, a későbbiekben súlyos kritikával illeték szüleiket.

A szüleiket és tanáraikat hibáztatták, amiért „kímélték botjukat”, s ebben látták saját, hibás döntéseik, illetve rossz irányba fejlődött személyiségük okát.

Manapság ezt már a saját tapasztalataink igazolják.

A nevelés alapvető szerepe nemcsak a gyermekek másoktól eltanult jellemvonásainak és szokásainak megváltoztatása kapcsán fontos, hanem a velük született hajlamok tekintetében is, melyek részei alapvető természetüknek.

A gyermekeket e téren is nevelni kell, és szüleiknek és tanáraiknak határozott és pozitív módon kell részt vállal-

niuk a gyermekek ösztönös viselkedésnek megváltoztatásában.

Mert, ha „kímélik botjukat”, és arra várnak, hogy a gyermek magától váljon éretté és önállóan tanuljon meg felülkerekedni ösztönein, akkor a gyermek önmagában és néha a környezetében is kárt tesz a tanulási folyamat során. A szigorú nevelés valójában a legnagyobb szívesség, amit a gyermekért tehetünk.

(5476-1986, Purim)

SERDÜLŐK – LEGYÜNK ÉRZÉKENYEK AZ IGÉNYEIKRE

... Szeretnék rámutatni valamire, amivel nyilván Ön is tisztában van, s ez nem más, mint fiának életkora. Ő éppen a gyermekből a felnőtté válás rendkívül sok feszültséget hordozó időszakát éli. A serdülőkor igen érzékeny periódus, ezért különösen nagy jelentősége van annak, hogy ne tegyünk semmi olyasmit, ami csak növelné az ezzel járó nehézségeket.

Ez kiemelten fontos egy olyan országban, mint a miénk, ... ahol még a felnőttek is ki vannak téve [negatív kulturális és társadalmi] hatásoknak, és nagy akaratere van szükség ahhoz, hogy az ember felülemelkedjen rajtuk; a serdülőkel kapcsolatban ez sokszorosan igaz.

A fent említettek fényében mi sem természetesebb – különösen a szülők számára –, mint szent kötelességünknek tekinteni, hogy mindent megtegyünk a tinédzserek lelki nyugalmáért, s így tegyük könnyebbé küzdelmeiket. Természetesen mindent olyan befolyástól is óvni kell őket, mely gyengítene akaraterejüket a káros külső hatások elleni harcban.

Egy további észrevétel: a hitet, vallást és érzelmeiket tekintve minden ember egy önálló világ. Ez nem igaz azonban az értelemmel kapcsolatban, hiszen rábeszéléssel s meggyőzéssel képes az egyik ember megváltoztatni a másik gondolkodását. Leginkább a fiatalok hajlamosak arra, hogy idealizáljanak valakit, és átvegyék az illető viselkedését.

Rendkívül nehéz egy ilyen személy érzelmeit és viselkedését megváltoztatni, és minden próbálkozás, mely erre irányul, különösen egy serdülőkorban lévő fiatal esetében, súlyos következményekkel járhat.

(A Rebbe egy 5726-ban [1966-ban] kelt leveléből)

M. Schneerson

ZSIDÓ ZENÉK ÉS ZENÉSZ ZSIDÓK

A zene mindig is szerves részét képezte a zsidó életnek. Már a legkorábbi időkben olvashatunk arról, hogy miként használta a zsidó nép a zenét a Teremtővel való szorosabb kapcsolat kiépítésére. Mózes dicshimnusz énekelt a Nádas-tenger szétválasztásának csodája után, így tett nővére Mirjám is a lányokkal és az asszonyokkal. Később, szintén a Tórában olvashatunk arról, hogy Isten maga rendelte el, hogy az Miskánban, a sivatagi sátorban, majd a későbbi Szentélyben zajló Istenszolgálat része legyen, hogy a leviták zenéljenek és énekeljenek. Dávid királyhoz, aki csodás hárfáját használta zsoltárai megénekléséhez, a próféták is használták zenét, sokszor azért, hogy előcsalják magukból a prófétálás képességét. MEGYERI ANDRÁS JONÁTÁN ÍRÁSA

A zene, a dal és az ének, a versek és a költészet végigkísérték a zsidó népet történelmünk minden állomásán, fénykorát élte a spanyolországi aranykorban, amikor a verselés, részben az arab kultúra hatására – ahol a képzőművészetek jó része vallási tilalom alá esett, így a nyelvészet és a verselés vált a művészi önkifejezés egyik legnépszerűbb formájává – tovább erősítette a liturgiában betöltött szerepét is. Minden bizonnyal a hászid mozgalom megerősödésében is komoly szerepe volt a klezmer zenének, illetve a hászid dallamoknak, amelyeken keresztül az egyszerű, sokszor tanulatlan zsidók is úgy érezhették, hogy közel tudnak kerülni Istenhez.

A zsidó ének és a zene – bármely korban is járunk – legfőbb feladata az Istennel való kapcsolat kiépítése és elmélyítése, a szív érzéseinek kifejezése.

KÜLSŐ HATÁSOK A ZSIDÓ DALLAMVILÁGBAN

Persze, mivel a zsidó nép az elmúlt kétezer évben a világ különböző pontjain, szétszórattatásban élt, az őket körülvevő többségi társadalom kultúrája mindig jelentős hatással volt a zsidó kultúrára, így a zsidó zenére is. Általánosságban elmondható, hogy mi, zsidók örömmel adoptálunk szép és hasznos dolgokat a bennünket övező népek kultúrájából, legtöbbször azonban azt kissé „megfűszerezzük”, ha úgy tetszik: zsidósítjuk. Ennek megfe-

lelően a keleti országokban élő zsidók zenéi jelentősen különböztek például az orosz vagy lengyelországi zsidók zenéitől. Tulajdonképpen a mai napig tetten érhető ez a különbség, bár mind Izraelben, mind pedig az Egyesült Államokban vagy más országokban készülő zsidó zenék már jelentős átfeleket mutatnak az askenázi, illetve a szefárdi zenei stílusokban.

KÁNTOR-SZTÁROK KORA

A legmodernebb kor, az elmúlt századunk száz esztendő, főként a hangrögzítésnek köszönhetően jelentősen megváltoztatta a zsidó zenei élet képét, elérhetővé és populárisává téve a régi dallamokat és hozzájárulva a zsidó zene ismételt reneszánszához.

Talán az egyik első formája a hangrögzítésre került zsidó zenének a kántorének, mely a különböző régi, sokszor egészen ősi, liturgikus dallamokat ismertette meg a világgal és tette méltán elismertté.

Az egyik legnagyobb kántor-sztár *Yossele Rosenblatt*, aki ugyan Ukrajnában született a 19. század utolsó negyedében – és egyébként néhány évet eltöltött Bécsben, Munkácson, sőt Budapesten is –, világhíressé az Egyesült Államokban vált, ahol nemcsak az addig kántoroktól kevésbé látott módon koncertezett, de számos hangplemez őrzi különleges hangját és páratlan zenei életművét is.

A második világháború után *David*

Werdiger, a lengyelországi Krakkóban nevelkedett, a plaszowi és mauthauseni poklot megjárta, majd az Egyesült Államokban új hazát talált hászid kántor (aki makói származású, holokauszt-túlélő feleségétől megtanult magyarul is) nemcsak az általa követett Gerer hászid udvar dallamait, de más hászid irányzatok, többek közt a melodiáiról híres szkuleni, bobovi, bojáner és más hászid udvarok ősi énekeit is lemezre rögzítette. Kortársa, a három éve elhunyt, szintén világhíres zeneszerző és énekes, *Bentzion Shenker*, akinek számos híres melodiája szerves részét képezi a világ majd' összes zsinagóga liturgiájának, és akinek az *Éset Chájil*hoz írt szerzeménye nem hiányozhat semelyik péntek esti asztal repertoárjából, akármilyen vallási irányzat követőiről legyen is szó.

Tulajdonképpen ezzel elkezdődött egy azóta is virágzó folyamat, és számos énekes és előadóművész jelent meg a zsidó zenei világ színpadán.

A HASZID ZENE NAGYJAI

A zsidó zenei világra talán a legnagyobb hatással *Shlomo Carlebach* rabbi volt, akinek egyszerű, könnyen énekelhető, de szívből jövő dallamai és a hozzá tartozó hászid történetek emberek tízezreit hozták, és halála után 15 évvel hozzájuk most is közelebb a zsidó valláshoz. Carlebach, aki a lubavicsi Rebbe inspirációjára kezdett bele a fiatalság megszólításába, tulajdonkép-

pen kinyitotta az ajtót a zsidó tradíciók felé olyanok számára is, akiknek nem adatott meg a hagyományos zsidó neveltetés, muzsikája és történetei egyenesen hallgatósága szívébe hatoltak.

A hászid zene királyaként nevezik *Mordechai Werdygert*, aki édesapja, a már említett kántor hatására indult el a zenei pályán és vette fel a *Mordechai ben David* (vagy rövidítve MBD) művésznévet. Negyvennél is több lemezt készített és majdnem ennyi koncertfelvételen működik közre. Eddigi legutolsó albuma a *Tzaaka* (Kiáltás) című album egyike lett a legnagyobb számban értékesített hászid lemezeknek, új albuma a hírek szerint jelenleg is készül, és az idei tavasszal, minden bizonnyal az omerszámlálás után jelenik meg.

A Werdyger család más tagjai is, így MBD fia, Yeedle Werdyger is számos albumot készített és legalább annyin működött közre producerként, MBD testvére, Mendy és unokaöccse, Yisroel Werdyger is elismert sztárjai a zsidó popzenének.

MBD mellett talán a legismertebb hászid énekes, a Chábád hászid Avraham Fried, aki nemcsak új szerzeményekkel ért el világsikert, de nagy szerepe van a méltán híres Chábád dallamok népszerűsítésében is.

GYEREEKKÓRUSOK

Mind MBD, mind Fried repertoárjának jelentős része a magyar gyöke-

rekkel bíró Yossi Green zongorájának termékei. Green napjainkban saját maga is előadja szerzeményeit, és két éve sikerrel indított gyerekkórust is *Yiddische Nachas* néven.

Ha már gyerekkórusok: a 80-as és 90-es évek a fiúkórusok korszaka is volt, ekkor kelt szárnyra a London School of Jewish Song Yigal Calek vezetésével, a Pirchei, az Amudei Sheish, a Gateshead Boys Choir, illetve a Miami Boys Choir, melynek vezetője a híres zeneszerző, Yerachmiel Begun és még sokan mások.

Szintén a 80-as és 90-es évek nagy sztárjai közül kiemelném Abie Rotenberget és az általa formált Dveikus, illetve Journeys zenekarokat, a Shmuel Brazil rabbi és Abish Brodt-féle Regesh együttest, illetve Shlomo Simchát, David Groucher-t (művésznéven Dedit) is. Lehet, hogy nem is tudjuk, de az ő általuk komponált dallamok közül jó néhányat mindannyian dúdolunk zsinagógáinkban és sábatí asztalunk körül.

A TELJES PALETTA

Napjainkban soha nem látott sebességgel fejlődik tovább a zsidó zenei ipar. Kétségtelenül az egyik legszínesebb színfolt a magyar felmenőkkel rendelkező és egyébként öt éve Budapesten családi kisfilm forgató *Lipa Schmeltzer*, aki igazán friss és kreatív zenéjével kisebb kultúrforradalmat hajtott végre a

zsidó zenei közéletben. Szintén a sztárvilág krémjébe tartozik Berry Weber a magyar-gyökerű hászid popénekes, *Benny Friedman* és *Boruch Shalom Blesovsky*, a két, talán legtehetségesebb fiatal chábád hászid zeneszerző és előadó, de szintén a chábád hászid udvar keltette életre az 8th day zenekart, mellyel a Marcus testvérek aratnak elképesztő sikereket (Eli, a család tagja külön is méltán népszerű).

Akarmelyik zenei irányzat irányzatot is kedveli valaki, bizonyára megtalálja annak zsidó zenei képviselőjét. Gitár és akusztikus zenében *Ishay Ribo*, *Shuli Rand*, *Eitan Katz* kiemelkedőek, popzenében *Gad Elbaz*, *Eli Shweibel* (akinek édesapja Rivie Shwabel a már említett Devikus és Journeys zenekarok különlegesen egyedi hangú énekes) *Melech Kohn* vagy *Michael Schnitzler*, akik a jiddis nyelvű hászid popzenét népszerűsítik leginkább.

Egy közös többszörös a számos előadó és zenei irányzat között talán abban tetten érhető, hogy mindegyik azt a célt szolgálja, hogy megérintve lelkünk legmélyebb érzéseit, közelebb kerüljünk Istenhez.

ÉS EGY KIS HÁLÁCHÁ

Végezetül ejtsünk egy-két szót arról is, hol is elérhetők el ezek a muzsikák, ha esetleg valakinek kedve támad megízlelni a kortárs zsidó zenét és betekinteni ebbe a különleges világba. A mostlymusic.com és a nignunmusic.com oldalakon százával érhetőek el a régi és új albumok, bár CD-t is lehet rendelni, talán manapság már érdemesebb a fizetés letöltést választani, egy-egy album nagyságrendileg 10 USD árban van.

Két fontos dologra hadd hívjam fel a figyelmet: a nem jogszerű zeneletöltés úgy a polgári, mint a vallási jogba is ütközik, így érdemes például a fenti legális zeneletöltő oldalakat, az Apple Music-ot vagy Spotify-t használni (ez utóbbin sokkal több hászid zene található meg, mint az Apple Music-on). A másik rendkívül fontos tudnivaló, hogy szombat és zsidó-ünnepnapokon tilos a zenelejátszás, illik ezt azoknak is figyelembe venni, akik esetleg nem feltétlenül ügyelnek a szombati és ünnepnap törvények makulátlan betartására.

8th Day

Benny Friedman

Berry Weber

Shlomo Carlebach

MBD

Szeretné hallani a cikkben szereplő zenészek egy-egy számát? Olvassa le a QR kódokat okostelefonjával, és máris megteheti ezt!

Visszalépni abba, aki vagyok

LIORA RUTH HOSSZÚ ÚTJA IZRAELBEN

Liora Ruth (Hajdú Orsi) nem vallásos környezetben nőtt fel, de gimnazistaként olyan hatások érték, hogy a zsidó hagyományok felé fordult. Felvették egyetemre, de nem kezdte el a tanulmányait, hanem úgy döntött, inkább Izraelbe utazik. **ÓNODY-MOLNÁR DÓRA ÍRÁSA**

– Azt határoztam el, hogy egy évre kimegyek. Nagyon vonzódtam a zsidósághoz, de otthon a család származását firtató kérdéseimre nem kaptam igazán válaszokat. Mivel konkrét bizonyítékaim nem voltak, tudtam, hogy ha a zsidó vallás szerint akarok élni, akkor be kell térnem. Nekem érettségi után ez volt a legfontosabb – idézi fel most Liora, hozzátéve: Budapesten nem sok segítséget kapott a tekintetben, hogy hová és kihez forduljon, ha Izraelbe érkezik. Igazi csoda volt, hogy kapcsolatok és pénz híján talált magának iskolát, szállást, és elkezdődött az az élete, amely befutott zenészként, színházi emberként, alkotóművészként és nem utolsó sorban ötgyerekes családayaként, máig tart.

De ne szaladjunk ennyire előre!

Bár Budapesten a családja őszintén remélte, hogy az izraeli kaland rövid életű lesz, nem így történt: érkezése után hamarosan tanulni kezdett egy betéresi programot kínáló iskolában. Ez könnyen ment Liorának, hiszen 16 éves kora óta folyamatosan járt a Chábád programjaira Budapesten, egyedül is aktívan tanult. A betéresi program így néhány hónap alatt lefolyt. Ezt követően egy leányszemináriumban judaizmust, haszidizmust

és kabbalát tanult. Ekkortájt még csak tanulói vízuma volt, de alkalmi munkákból – zenetanításból és bébiszitterkedésből – el tudta tartani magát. A vízum lejártát követően alijázott, férjhez ment. Az ekkor már biztos volt, hogy nem kezdi el budapesti egyetemi tanulmányait.

„ZENÉBEN ÉLEK”

Liora több generációs zenész családból származik. Édesanyja zongorista, énekes előadóművész, tanár, édesapja is zenész, nagyszülei színházi előadók, operaénekesek, ő így mondja: „nulla éves korom óta a zenében élek”. A zuglói zeneiskolában egyszerre tanulta a betűket a zenei abc-vel. Aztán apai nyomásra mégsem konzervatóriumban folytatta, hanem a Radnótiban, de a tanulás mellett nem hanyagolta el a zenét sem. Így több kórusban, számos országban fellépett. Erős zenei alapot kapott tehát, és ez a tudás volt az, ami Izraelben is segítette első lépéseit. Azon kívül, hogy zongorázni és fuvolázni tanított gyerekeket, ahogy teltek az évek, lassan fellépéseket is kezdett vállalni.

– A haszidizmus zenei világával foglalkoztam. Spirituális szempontból ez olyan magas

szintű zene, ami miatt feléledt bennem a vágy, hogy feldolgozzam ezeket az ősi, nagyon kifejező dallamokat. Megértettem, hogy nekem ez az utam. Ezt kell csinálnom. Hiszem, hogy mindenkinek van küldetése. Szerencsésnek tartom magam, hogy a küldetésem egybeesik a professzionális tevékenységemmel. Törekszem arra, hogy a zeném legyen magas, spirituális töltetű, és arra is, hogy minőségi úton jusson el az emberekhez – mondja Liora, akinek 2012-ben jelent meg első albuma, a Keayal Taarog című. – A zenének fontos szerepe van a vallásban. De a haszidizmusban nemcsak arról van szó, hogy csak a kultúra egyik velejárója a zene, hanem része az Isten tisztelésének, része az ember spirituális énjének – világítja meg, utalva arra: a haszid nigunok gyakran ismétlődő, érzelmmel telített foszlányai szinte meditatív dallam-má állnak össze.

„ÉN ÉS A ZONGORÁM”

A háláchikus törvények szerint a férfiak nem hallhatnak női éneket, így Liora vegyes közönség előtt nem lép fel, csak nőknek énekel. Egy kivülálló számára ez korlátnak tűnhet, de Liorának ez soha nem okozott nehézséget. – Női közönség előtt fellépni különleges élmény. Intimebb, bensőségesebb – teszi hozzá, hiszen a közönség so-

raiban gyakran ülnek olyanok, akik a zenét egyfajta eszközként használják a vallás megélésében.

Vajon hogyan jön az ihlet ahhoz, hogy egy ősi, haszid dallamot átdolgozzon? Szükség van-e az alkotáshoz speciális térre, időre, mindenkitől, mindentől távol, vagy akár a hétköznapiak sodrása közben is megszólalnak a fejében az akkordok?

Nos, ahogy Liora mondja, ő a zongorájával él együtt. – *Reggel elmennek a gyerekek, és magam vagyok kora délutánig, amíg meg nem érkeznek. Addig én és a zongorám elvagyunk. Gyakran már kísérettel együtt hallom a fejemben az ismert dallamokat. Időközben aztán szereztem egy szintetizátort is, már azon is dolgozom. Lekottázni csak akkor szoktam a feldolgozásaimat, amikor másokkal együtt lépek fel. Magamnak nem szükséges semmit leírni, minden a fejemben van.*

FOTÓ: KOVÁCS ATTILA

FELDOLGOZÁS

Liora néhány éve egy új, kísérletező művészi munkában is részt vesz, egy „playback theatre” társulatban. Izraelben körülbelül húsz éve van jelen ez a színházi műfaj, amit a hetvenes évek közepén hívott életre New Yorkban Jonathan Fox. Az improvizációkon nyugvó műfaj lényege, hogy a darab a nézők által megosztott történetekre épülve születik meg. (Magyarországon a Beugró című televíziós műsorból lehet ismerős ez a műfaj.) A *playback theatre* célja sokféle lehet, egyszerre szórakoztat, miközben pszichológiai-szociálpszichológiai hatása is van. Segíthet traumák feldolgozásában, a közösségépítésben, a közösségen vagy családon belüli konfliktusok megoldásában, szülő-gyerek kapcsolatok javításában.

– *Van egy színész Izraelben, aki ezzel a műfajjal foglalkozik. Néhány éve ismerkedtünk meg, és közösen alapítottunk egy társulatot. Őket kísérem fuvolán, zongorán vagy énekkel – meséli. – A közönség felhoz történeteket, amelyekből a színészek darabot improvizálnak. Tulajdonképpen visszajátsszák a történetet, innen a playback elnevezés. A visszajátzásnak vannak technikái, amelyeket mi korábban, egy képzésen már elsajátítottunk. Ennek a műfajnak ugyanis vannak speciális fogásai, amelyek segítségével egy-egy történet jól visszaadható. Például egy traumatikus történetet soha nem egy az egyben adunk vissza, hanem megemléjük, elvontabb technikákat alkalmazunk – magyarázza.*

Izraelben a *playback theatre* a vállalati kultúra része: cégek, vállalatok gyakran kérnek fel társulatokat arra, hogy segítsenek a munkatársakat csapattá építeni. A vezetői coaching programokban is gyakran fordulnak a cégek ehhez a műfajhoz: ezáltal is segítve a napi szinten felelős és nehéz döntéseket hozó, sok ember munkáját koordináló munkatársakat a konfliktuskezelésben. A munkahelyeken ez a műfaj egyfajta rekreációs eszköz, vagy nevezhetjük speciális szupervízióknak is. Liora ezt illusztrálандó elmondja, hogy felléptek már kórházi pszichiátriai osztály ápolói előtt, akik a betegekkel megélt mindennapokban így kerestek kis megnyugvást, de hívták őket tantestületek is.

– *Amikor elhívna minket, az igazgató előre elmondja, mi az a konkrét konfliktushelyzet, ami kialakult az iskolájukban. Ebből aztán az előadás során kibomlanak az egyes tanár-diák, szülő-tanár konfliktusok – meséli. Fontos eleme ennek az előadásnak, hogy helyes technikával kell ráhangolódni a „darabra”, mert a közönség csak így engedi el magát, csak így tudnak felszínre törni a mélyebb történetek is. A színjáték és a zene is ott és abban a percben születik meg, ami nagy kihívás a társulatnak. – Estéről estére valami új és megismételhetetlen keletkezik. Ettől válik minden fellépés egyedivé és különlegessé – teszi hozzá.*

– *Volt egy nagyon felkavaró élményem – meséli. – A Tël Aviv-i kamaraszínházban léptünk föl, ahová olyan nem vallásos asz-*

szonyokat hívtak, akiknek a lányai megélik a vallásukat. Ez olyan téma volt, amit mi, a társulat tagjai is nap mint nap megéltünk. Szívhez szóló történetek jöttek elő. Volt olyan anyuka, akiről kiderült, azért képtelen elfogadni a lánya vallásosságát, mert úgy érzi, hiába igyekezett a gyermekének mindent megadni, az mégsem volt számára elég. Úgy érzi, a vallásossággal a lánya azt üzenete felé, hogy nem volt neki elég jó az, amit gyerekkorában

a szülőktől kapott. Ez az anya ezért folyamatosan magát hibáztatta. A lány vallásossága fájdalomként csapódott le az anya lelkében. Megpróbáltuk visszaadni mindezt nekik egy dalban. A történet eljátszását követően arra is rá tudtunk jönni közösen, hogy az el nem fogadásos konfliktusok mögött mennyi megélt fájdalom sűrűsödik össze, ami sokszor a szeretetből fakad – idézi fel Liora az egyik fellépés megindító részleteit.

Ezeket a speciális, női *playback theatre* estéket gyakran jönnek elő a klasszikus témák is, azaz a házasság, a halál problémája és a gyereknevelés nehézségei. Liora azt is szépnek tartja ebben a műfajban, hogy egyre inkább részévé válik a vallásos életnek.

– Sok probléma előtt kell megnyílnia egy ilyen társulatnak, ez lelkileg megterhelő lehet – vetem közbe.

– *Megtanultuk azokat a technikákat, amelyek segítségével levetjük a szerepeinket. Az ember sokszor magára veszi azt, amit hall, hiszen empatikusnak kell lenni ahhoz, hogy vissza tudjuk játszani a történeteket. Amikor befejezzük a játékot, magunkban is le kell azt zárni. Vannak gyakorlatok, amelyekkel elmondom magamban: „most itt hagyom ezt a történetet, visszalépek abba, aki vagyok”.*

NÉPEK TÁNCA: AZ IZRAELI NÉPTÁNC TÖRTÉNETE

A tánc az öröm kifejezése. Táncolunk az eljegyzésen, az esküvőn, táncolunk a bár micvá fiúval, aki éppen túl van élete első tóraolvasásán, és táncolunk magával a Tórával is Szimchát Torákor, a Tóra örömnepén, ünnepelve az Örökkévaló Tóráját és saját zsidóságunkat. Ezek az ünnepekhez, jeles eseményekhez köthető táncok egyszerű körtáncok, különleges figurák nélkül, a dallamok ritmusát követő lépések – az ősi közösségek közös táncai, melyben az egyén feloldódik, és mindenki egyé válik, utat adva az ünnep lényegének: a kötetlen öröme és ünneplésnek. Ezekben az ősi körtáncokban nem létezik az „én”, csak a „mi”. CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

Extázis: tánc a Tórával

AZ ŐSIDŐK TÁNCAI

A zsidó nép táncainak eredete messzire nyúlik vissza – először az Egyiptomból való kivonulás után hallunk arról, hogy Mirjám vezetésével a nők táncolni kezdtek, Smuél próféta könyvében pedig Dávid király táncáról olvashatunk, melyet a frigyláda előtt lejtett annak Jeruzsálembé szállításakor.

A Talmud több olyan eseményről is megemlékezik, amikor a zsidók táncal fejezték ki örömeiket. Az egyik a *szimchát bét hásoévá*, a vízöntés ünnepe, melyről azt mondja a Talmud, hogy aki ezt nem látta, az nem látott még valódi örömet életében. Szukotkor a bor mellett vizet is öntöttek az oltárra a Szentélyben, és zenével, dallal, táncal ünnepeltek egész éjjel. Ez a férfiak ünnepe volt, a nők egy, speciálisan a számukra épített erkélyről figyelhették a mu-

latságot. E különleges ünnepsorozat emlékére napjainkban is szokás sok közösségben, hogy zenés-táncos mulatságokat tartanak a szukoti időszakban.

Egy másik, a táncal összefüggésbe hozható szokás tu beáv napjához köthető. Ezen a napon, valamint jom kipurkor, Jeruzsálem lányai egymástól kölcsönöztek fehér ruhákat, és azokba öltözve mentek ki a szőlőkertekbe táncolni a még nem házas férfiak szeme láttára. Mielőtt ezeket a ruhákat magukra öltötték, meg kellett merülniük a mikvében (rituális fürdő). Fontos azonban kiemelni, hogy ezek a fiatalok igen magas spirituális szinten éltek a világ legszentebb városában, a Szentély számukra mindennapi valóság volt és nyílt csodákat láttak, ezért ők megengedhették maguknak ezt a fajta táncot még az év legszentebb napján is.

TÁNC A HASZIDIZMUSBAN

Ugorjunk egy nagyot az időben. A XVIII. századból eredő haszid mozgalom számára a tánc az istenszolgálatból fakadó öröm egyik kifejezőeszközevé vált. Megkérdezték egyszer a Báál Sém Tovot, a haszidizmus alapítóját (1698–1760), hogy miért kezdenek olyan könnyedén a haszidok dalba és táncba. Ő egy történettel válaszolt: egyszer egy ismeretlen, de igen tehetséges zenész érkezett egy városba. Egy utcasarkon megállt zenélni, és azok, akik köré gyűltek hallgatni – egyre többen és többen, hiszen még soha nem hallottak ilyen csodálatos muzsikát –, lassan táncba fogtak a zene ritmusára. Amikor azonban egy siket ember ment arra, csak az örült ugrándozást látta, hadonászó karokat, körben forgó embereket, és nem értette, miért bolondult meg

mindenki. Ilyenek a hászidok is – vonta le a következtetést a Báál Sém Tov. Az Istentől eredő zenét hallják, mely az Örökkévaló minden teremtménye felé sugárzik. Attól, mert mások nem hallják azt, a hászidok még táncolhatnak...

NÉPEK TÁNCA

Létezik azonban napjainkban egy másik fajta tánc is, mely különbözik az ősi körtánc ösztönös és ritmikus mozdulataitól. Ez a chálucok, vagyis az 1948-as államalapítás előtti palesztinai zsidó úttörők által létrehozott, különböző népek táncainak elemeiből táplálkozó *rikudéj ám* – néptánc, melynek nevét is az úttörő, országépítő ideológia a függvényében választották, hogy kifejezze a kultúra egységét, és általa a leendő Izrael vonzó legyen a zsidók számára a világ minden táján. Ez a néptánc abban különbözik más népek táncaitól, hogy igen rövid idő alatt jöttek létre, alkotóik név szerint ismertek, és sok egyéb nép és kultúra elemeiből merítve alkotnak színes egységet. A rikudéj ám az országot építő chálucok ideológiájának és értékrendjének kifejezése mellett felszabadító és élvezetes szabadidős tevékenységet is jelentett. Szabad és önálló művészeti ággként hamarosan ideológiától mentes, a mai napig virágzó mozgalommá vált.

Főként a korai táncokra jellemző a gyorsaság és az igen repetitív felépítés. Ezeket a táncokat a közösség, az egység, az együttlét kifejezése érdekében mindig körben járták, egymás kezét fogva vagy vállát átkaolva, gyakran órákon át. Zenéjük a korai Izrael Állam munkára, örömré, a Szentföld szeretetére buzdító muzsikája volt. Ahhoz, hogy az akkor még csak álmaikban létező Izrael Állam működhessen, a zsidóknak nemzeti identitásra: közös nyelvre és kultúrára, többek közt zenére és táncra volt szükségük, amiben mindenki megtalálhatta a saját eredetét, mégis egyedi és jellegzetesen izraeli volt.

A korai táncok, bár a chálucok sokszor nem voltak vallásosak, bibliai eredetű témákon alapulnak,

hiszen a Tóra, akár vallásosként, akár nem vallásosként tekintünk rá, mindannyiunk közös gyökere és eredete, és a nemzeti identitás alapköve. Emellett természetesen Erec Jisráel, Izrael Földje is alapvető tematika, minden zsidó potenciális otthona. Az izraeli néptánc a román néptáncok elnevezése utána kapta a *hóra* nevet, ám nemcsak e körtáncok elemei, hanem az új bevándorlók által hozott egyéb táncok, a polka, rondo, debka lépései, balkáni, orosz, arab tájak mozdulatai is a rikudéj ám szerves részévé váltak. Az államalapítást megelőző évtizedekben

Táncoló haszid férfiak

már komoly igény volt arra, hogy a zsidó ünnepekre való dalokat és táncokat találjanak ki a már Izrael Földjén született és nevelkedő gyermekek számára, és ez is hozzájárult az izraeli néptánc kifejlődéséhez. E gondolat zászlóvivője Rivka Sturman volt, akinek a nevéhez több mint 90 koreográfia fűződik (pl. *Nigun átik* – Régi dallam).

A RIKUDÉJ ÁM FORMALIZÁLÓDÁSA

Az első hivatalos koreográfia megalkotója Báruch Ágádáti volt, aki 1924-ben mutatta be az első, egy személyes izraeli néptáncot – tulajdonképpen egy pásztortáncot –, az Urá Gálilit, mely *Horá Ágádáti* címen a mai napig ismert. A mozgalom gyorsan terjedt, az első néptáncoktatói kurzust 1945-ben rendezték

meg Tel-Avivban. Még ezt megelőzően, 1944 júliusában tartották Gurit Kadman szervezésében az első nemzeti táncfesztivált Dálíj kibucban. A második, 1947-ben, azonos helyszínen megrendezett fesztivál a brit mandátumtól való függetlenedésért vívott küzdelem jelképévé vált, mivel az 500 táncos és 25 ezer néző a britek által elrendelt kijárási tilalom miatt nem tudott hazajutni a bemutatók után, így az egész éjszákát énekelve és táncolva töltötték a kibucban. Jelenleg, 1988 óta Kármilben rendezik meg évente a legnagyobb izraeli néptáncfesztivált.

A rikudéj ám zenéje túlnyomó részben héber nyelvű. Meríthetnek a hagyományos szövegekből, mint például a *Cádik kátámár*, melynek alapja egy zsoltár idézet vagy egészen modern, kortárs szerzemények is felhasználhatnak Izrael szeretetéről, szerelemről vagy akár a messiás eljövételéről. A táncok formájukat tekintve lehetnek kör-, sor- és páros táncok. Az újabb és újabb táncok koreográfiáját egy bizottsághoz nyújtják be a koreográfusok – egy adott zeneszámra akár többen is beadhatnak koreográfiát –, és ha a bizottság elfogadja a pályázatot, akkor az adott mozdulatsor válik a hivatalos táncá. A tánctanárok egyesületbe tömörülnek, és rendszeresen tartanak továbbképzéseket.

A táncok – bár napjainkban sok-

szor egyre bonyolultabbak – alapvető jellemzője, hogy viszonylag könnyen megtanulhatók, mivel az eredeti céljuk az volt, hogy fiatalok

energikus mozdulatai is gyarapították a rikudéj ám alapelemeinek készletét (pl. *Debka Nofár*). Megint más táncok, például az évtizedek

egész zsidó nép a diaszpórában és Izraelben egyaránt. Egyszerűsége és vidámsága miatt rendkívül népszerűvé vált, még inkább, mint a szintén ikonikus, az állam fennállásának ötvenedik évfordulójára írt *Áhuváti bát chámisim* (A kedvesem ötven éves).

Az izraeli néptánc a kortárs folklór különleges megjelenési formája, melynek fennmaradását az biztosítja, hogy képes a régít az újjal összekötni, megőrizni a kezdeti elemeket, és közben a kor elvárásainak megfelelően fejlődni. Az izraeli társadalom rendkívüli összetettsége és folyamatos változása ellenére a rikudéj ám mozgalom napjainkban is él. Bár a fiatalabbak sokszor inkább más mozgásformákat választanak maguknak, és a kezdetekre jellemző, erős ideológiai háttér is megkopott, ma is számos tánc csoport működik az ország különféle pontjain és külföldön is. Az izraeli néptánc ma is ezrek számára jelent rendszeres kikapcsolódást és sportot, valamint – elsősorban Izraelen kívül – kapcsolatot a zsidó állammal és a zsidó közösséggel.

Mindemellett a vallásos kultúrában és eseményeken természetesen megmaradt a fent említett ősi körtánc is, melynek a zene vagy dal ritmusát követő lépései egyé- olvasztják a közösséget. Adja az Örökkévaló, hogy minél hamarabb táncolhassunk ismét a felépített Jeruzsálemben, a vízöntés vagy tu beáv ünnepén!

és öregek, ügyesebbek és kevésbé táncos lábúak egyaránt könnyedén elsajátíthatják és rophassák, eggyé-olvadva az újonnan alakuló izraeli kultúrában. Különösen a korai táncokra jellemző, hogy a lépések a négyes számon alapulnak, sok bennük az ismétlés, és ugyanaz az egyszerű téma tér vissza többször ugyanazon táncban.

óta közkedvelt *Zodiák* gyakorlatilag kizárólag a modern tánc kultúra elemeiből merít, a hagyományos táncok lépéseinek kihagyásával.

Vannak táncok, melyeket meghatározott alkalomra írtak, ezek közül érdemes megemlíteni a tavaly, Izraeli Állam fennállásának hetvenedik évfordulójára írt és koreografált *Jiszráel seli* (Az én Izrael) táncot, melynek különlegessége, hogy az egész világon minden tánc körben megtanították a tánctanárokat, hogy ebben a táncban egyesülhessen az

A HÓRA OLVASZTÓTÉGELYE

A rikudéj ám, ahogy fent említettük, különféle népek táncainak lépéseit használja fel, és szervezi új egységekbe. Ilyen lépések a polka, a kerिंगó vagy a cha-cha-cha jellegzetes mozdulatai vagy a három lépésből álló, jemeni lépés néven ismert mozdulatsor. Egy-egy közismert tánc jellegzetes lépéssora is különálló egységgé szilárdulhat, ilyen például a „sáávtém májim” lépés, mely négy mozdulatból áll, és az azonos kezdetű dal táncának alaplépése. A közép- és kelet-európai hászid táncok szintén fontos alapját képezik a mai izraeli néptáncnak (pl. *Horá Cháderá*), egy másik földrajzi irányból, az arab világból pedig a jemeni lépésen kívül a debka tánc gyors és

A VALLÁSOS TÁNC

Szeretné látni a cikkben szereplő táncok némelyikét? Olvassa le a QR kódokat okostelefonjával, és máris megleheti ezt! A videókon nők táncolnak is látható.

Horá ágádáti

Jiszráel Seli

Fontos leszögezni, hogy a szemérmesség jegyében vallásos zsidó férfiak és nők nem táncolnak együtt. A férfiak nem láthatják a nőket táncolni, de annak nincs akadálya, hogy nők férfiak táncát nézzék.

A HASZIDIZMUS MAGYAR ATYJÁNAK ÉVFORDULÓJA

A KÁLLÓI REBBE ÉLETÉBŐL

„Különös egy szent, az bizonyos. Ahelyett, hogy könyveket bújna, ítékezze, tanulna, egész nap az erdőn kóborol, a mezőn játszik, a pásztorok közé keveredik, tegezi a kondást, pajtása a csikósnak, komája a csordásnak, ostort pattogtat a kezében, parasztos viseletben hever éjszakánként a végtelen csillagos pusztaságban, falu végén, pásztorűz mellett. [...] Őszülő haja varkocsba font, kezében pásztorbot, nagy kerek kalap a fején, ott áll a Tisza mellett, körülzsongja a magyar éjszaka bűvös csöndje. All, mint egy szobor és a csillagokkal társalkodik, a szférák zenéjét hallgatja és várja Illés prófétát. Ő az én hősöm: a kállói szent pap.”¹ Reb Taub Jichák Ájzik, a kállói cádik 198. halálzási évfordulójának margójára. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

KINEK ÉLETE CSUPA MISZTÉRIUM

Taub Jichák Ájzik rabbi (Taub Izsák; 1751–1821 / 5581. ádar II. 7.)² életéről csupán kevés tényszerű adat maradt fent, gyermekkorának nagy részét homály fedi, még születése helye is vita tárgyát képezi: egyes feltételezések szerint Nagykállón, míg mások szerint Szerencsen született. A kállói rebbe ifjú koráról az eddig ismert leghitelesebb információk a bolokhevi (Bolekhiv, Ukrajna) Dov-Beer (1723–1805) borkereskedő és históriás tollából származnak, aki 1765 tavaszán Peszáh ünnepét Reb Ájzik apja házában, Reb Jechezkiélnél töltötte Szerencsen – habár pontosan innen sem tudjuk meg a születése helyét, viszont kiderül, hogy a később „nótás cádik-

ként” ismert kállói rebbe már ekkor is kiváló énektudással bírt, mellyel nem félt szórakoztatni az ünnepi vendégséget sem.³

Ahogy a cím alatti keretes szövegből is kitűnik, Reb Ájzik ideje nagy részét a természetben töltötte. Egy mezőn dalolászva talált rá a haszidizmus alapítójának, a nagy Báál Sém Tovnak (1698–1760) egyik tanítványa Árje Lében Szará („Léb Szóresz”; 1730–1796), aki a fiút Nikolsburgba (Mikulov, Csehország) vitte, ahol az ottani rebbe, Smelke Horowitz (Smuel; 1726–1778) vette szárnyai alá.⁴

A csodafiúra nagy hatást gyakorolt a lizenszki (Leżajsk, Lengyelország) rebbe, Elimelech Weisblum (1717–1787) is, aki megjósolta neki,

hogy 30 éves korában választják rab-bivá;⁵ így is történt: 1781-ben, pont 30 évesen lett Nagykálló és egyben Szabolcs Vármegye főrabbi, akit egyébként, mint a magyarországi haszidizmus atyját tartanak számon.⁶

A „NÓTÁS CÁDIK” – CION ÉS A MAGYAR FÖLD SZERETETE

Habár a kállói rebbe is fogadott zarándokokat, gyógyított betegeket, mégsem annyira csodatételeiről, mint inkább énekeiről híresült el, főképp a *Szól a kakas már* kezdetéről. A dalnak számos változata fennmaradt, ebből egy, 1928-ban a sátorlajújhelyi jesivában lejegyzett változata a következőképpen hangzik (sok helyen eltér a ma énekelttől):⁷

SZÓL A KAKAS MÁR

*Szól a kakas már,
Majd meg virrad már!
Zöld erdőben, sík mezőben
Fészkel egy madár.*

*Micsoda madár?
De micsoda madár?
Sárga lába, gyöngyös szárnya,
Engem oda vár.*

*Várj, madár, várj,
Mikor lesz az már?
Ha az Isten nekem rendel,
Enyém leszel már.*

*Mikor lesz az már?
De mikor lesz az már?
„Fibboné hamikdos, ir cion temállé”
[„Ha felépül a Szentély, és Cion
városa megtelik”]
Akkor lesz az már!*

A hagyomány szerint a rebbe a dalt egy nyírségi pásztorfiútól hallotta, aki nem más volt, mint Élijáhu próféta, mely már önmagában megágyazta az ének misztikus eredetét.⁸ Hogy a rebbe nótája nem egyszerű pásztor- vagy lakodalmi ének volt, azt a korszak mutatja, amikor keletkezett, az a kor, amikor az „igazságot” bottal mérték, zsidó földet nem csak hogy nem vehetett, de a legtöbb helyen még sem telepedhetett, sőt időnként még vérvádba is fogták. Nem csoda hát, ha a zsidó sűrűn gondolt Cionra és a Messiás eljövetelére.⁹

Ugyanakkor a zsidóban megvolt a kellő derűlátás is, hogy a magyar föld az ő otthonuk is lehet, így számos férfiú, aki még nem is volt a haza szülöttje, viszont a magyar hon halottja akart lenni, így 1848-ban harcolt a magyar szabadságért, eszténként pedig a tábornokok mellett zsidók és keresztények együtt énekeltek a rebbe nótáját, a *Szól a kakas már* kezdetűt.¹⁰

**AZ ÖRÖKKÉVALÓ ELŐTT
MINDEN ŐSZINTE IMA EGYENLŐ**

A kállói rebbe filozófiáját jól példázza a következő kis történet: egyszer

egy zsidó pásztorgyerek tévedt a nagykállói zsinagógába, mely az Istent dicséző imától volt hangos. Egy bóher imakönyvet tett a fiú elé, aki talán még az „alef-bész”-t sem ismerte, zavarba is jött ettől, hát előkapta tilinkóját és rázendített. Rebilió, sípszó az Isten-tiszteleten! A fiút majdnem meglincseltek, de a rebbe közéjük lépett, és azt mondta gyülekezetének: tudjátok meg, hogy ez a fiú csak imádkozni akart, jelt adni az Égnek, hogy imája van az Örökkévaló számára, és az ő egyszerű síphangja ugyanolyan értékű, mint itt az összes ember zajos imája együtt.

Sőt, a tanulatlan fiú imája még többet is ér az Örökkévaló előtt, mint a közösség monoton módon elmormolt imája, és ha nem lett volna a fiú, ki megfújja sípját, akkor az itt elmondott szent szavak mind zárt ajtót dörgetnek, mert nem lett volna a fiú őszinte hangja, mely kinyitja az Ég kapuját és felviszi az imákat az Örökkévaló trónusáig.¹¹

A KÁLLÓI REBBE HALÁLA UTÁN

A rebbe sírjára – a más híres rabbik *macéváin* megszokott bibliai idéze-

tekkel teletűzdelte hangzatos megemlékezés helyett – a szentéletű kívánságának megfelelően csak egyszerű szöveget véstek fel, egyetlen dicséretét, hogy „becsületes zsidó” volt jiddisül írták: „erlicher jid”.¹²

A rebbe halálával akkora űrt hagyott a nagykállói hitközségben, hogy új főrabbit egészen 1840-ig nem találtak, amikor végre Benet Jesájá rabbi (Benedek József; 1792–1864 / 5625. kiszlév 19.),¹³ a híres morvaországi főrabbi, Mordecháj Benet (1753–1829) fiát választották meg, aki haláláig viselte nagy elődje örökségét.¹⁴

Érdeemes megemlíteni, hogy a kállói rebbe híres nótáját nemcsak az egyszerű zsidók és keresztények tartották életben, hanem Kálló utolsó főabbija, Bródy Emánuel (Menáchem Bródy; 1862–1938 / 5698. év 8.)¹⁵ is, ahogy ezt egy nekrológijában megfogalmazták:

„Mint a magyar föld szülötte (kiszvárdai születésű volt), izzón szerette a Nyírség minden kis rögét és ha egy-egy örömnepélyen megjelent hívei közt, mindig Ő volt az első, aki rázendített a kállói nagy Cádik által szerzett »Szól a kakas már« dalra. Cádik volt Ő is, méltó utóda a Nagynak”¹⁶

A kállói rebbe nótáját ma is ezek éneklék szerte a világban, méghozzá igazi ízes szabolcsi tájszólásban, még azok is, akik már magyarul sem tudnak. Nagykálló neve a jiddisben háromféle alakra torzult, így létezik „Káliv”, „Kálov” és „Kálev” formában is. Két utóbbi a második világháború után kettészakadt haszid közösség megkülönböztetésére is szolgál, így a „Kálov”-iak az Egyesült Államokban élők, míg a „Kálev”-iek az Izraelben élő haszid

közösséget jelölik. Az öreg temetőtől nem messze áll az egykori zsidó elemi épülete, melyet – a homlokzat héber szövege alapján az amerikai, azaz kálovi közösség – felújított és ma zarándokházként használ.

A „KÁLLÓI ZSIDÓ BÚCSÚ” 1893-BAN

A rebbe járcájtjaker máig ezek zarándokolnak el a régi temetőben lévő sírjához, melyszokásig hamar meghonosodott, sőt jelentős hatással bírt a tél végi nap alakulásában. A köznyelvbe, mint „zsidó búcsú” vonult be, miután a sok zarándok érkezését kihasználva tömegesen jöttek a legkülönbözőbb árusok is, akik mézeskalácstól kezdve mindenféle héber klasszikust kínáltak megvételre. A századfordulótól az állami vasutak 50%-os menetjegyet biztosított a jorcájtra utazóknak, a két világháború között pedig negyedóránként indítottak buszokat a közeli nagyobb városokból.¹⁷ És hogy miképp is festett egy kállói

zarándoklat 1893-ban, azt megtudhatjuk egy korabeli cikkből:

„Lehet már vagy hatvan, hetven éve, hogy a Nagykálló városban lévő zsidó temetőbe nem temetnek. Csak a sűrű egymás mellé ültetett akácok, a földből alig kiemelkedő megfektetetlen hieroglifákkal teleírott sírkövek jelzik, hogy itt temető volt, hogy minden kő egy-egy romba dőlt életet rejt.

Egész éven át kihalt a tájéka. Csak néha-néha reppen fel egy-egy kósza madár víz dalt csevegve, míg csendesen a dal is elhal. Az évszázados fák mozdulatlanul állnak, mintha megihlette volna őket a temető komor csendje. Nincs senki, ki könnyezve járjon a temetőben, hisz sokszor megsiratták már azokat is, kiknek itt sírniuk kellene. Nem is gondolja senki a sírokat, csak egy kis épület van, amelyben nyugovóról nem feledkeztek meg. E helyen nyugszik a nagykállói híres, világra szóló csodarabbi. Mikor aztán a csodarabbi halálának évfordulója van, megnépesül a táj, mintha valamennyi halott kiszállna sírjából. Az ország legtávolabbi részéből, sőt Lengyelországból is elzarándokolnak a hófehér szakállú, kaftános öregek, hogy a szent papnak porát csókolhassák, hogy támogatást kérjenek. De milyen kinézése van ilyenkor a tősgyökeres magyaroktól lakott városnak!... Éppen a napokban (febr. 23.) volt a hírneves évforduló. Egy ősz, összegörnyedt alaktól csupa kíváncsiságból megkérdeztem, honnan jött, miért jött? Biggyedt szemem megvillant, barázdáktól szántott arcát az öröm, a remény pírja borította el, midőn mondá, hogy Nyitra megye egy kis falujából jött, felesége nagyon beteg, segítséget jött kérni a szent pap poraitól...”¹⁸

¹ „A kállói papról”, *Egyenlőség* (1929), 49. évf. 21. szám, 12. o.; ² Kinstlicher, Mose Alexander Zusa, (szerk.), *Chódes Bechodso Luách 3759 – Jomá dehilul sel geoné Erec Hágár* (Bne Brak: Zikaron Mifal Lehancatut Jehadut Hungaria, 1998), 91. o. A továbbiakban, mint: Kinstlicher, C. B. L.; ³ Biale, David, *Hasidim – A new History* (New Jersey: Princeton University, 2018), 391-393. o.; ⁴ Buber, Martin, *Haszid történetek*, vol. II. (Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1995), 81-82. o.; ⁵ Orbán Ferenc, *Magyar zsidó zarándokkönyv* (Budapest: Chábád Lubavics Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület, 2004), 56. o.; ⁶ Szilágyi-Windt László, *A kállói cádik, a nagykállói zsidóság története* (Jeruzsálem: szerzői kiadás, 1959), 16. o. A továbbiakban, mint: Szilágyi-Windt, A K. C.; ⁷ Knopfler Sándor, „Szól a kakas már...”, *Egyenlőség* (1928), 48. évf. 28. szám, 8. o.; ⁸ Dési Géza dr., „Szól a kakas már...”, *Egyenlőség* (1931), 51. évf. 15. szám, 1-2. o.; ⁹ Pásztor Mihály, „Az Egyenlőség regényei – Szól a kakas már...”, *Egyenlőség* (1925), 44. évf. 33. szám, 14. o.; ¹⁰ Szabolcsi Lajos dr., „A chaszidizmus II. előadás. A kállói pap”, *Egyenlőség* (1921), 40. évf. 52. szám, 7-8. o.; ¹¹ Szabolcsi Lajos dr., „A chaszidizmus II. előadás. A kállói pap”, *Egyenlőség* (1922), 40. évf. 2. szám, 9. o.; ¹² Szilágyi-Windt, A K. C., 39. o.; ¹³ Kinstlicher, C. B. L., 79. o.; ¹⁴ Szilágyi-Windt, A K. C., 40-43. o.; ¹⁵ Kinstlicher, H. B. L., 119. o.; ¹⁶ Róna Sámuel, „Meghalt a kállói szent pap”, *Egyenlőség* (1938), 58. évf. 34. szám, 10. o.; ¹⁷ „Zarándoklás a kállói szent pap sírjához”, *Egyenlőség* (1929), 49. évf. 30. szám, 6. o.; ¹⁸ Mandel József, „A csodarabbi, mint versíró”, *Nyírvidék* (1893), 14. évf. 9. szám, 4. o.

„Ilyen mikve nincs még egy” A KAZINCZY UTCAI MIKVE SZERKEZETI FELÉPÍTÉSE

Ahogy sorozatunk előző részében, úgy most is néhány érdekes kordokumentumon keresztül pillantunk be az 1930-ban megnyílt Kazinczy utcai új mikve működésébe – ezúttal annak szerkezeti felépítésére helyezve a hangsúlyt. OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

„...ILYEN MIKVE EGÉSZ EURÓPÁBAN NINCSEK MÉG EGY... SAJÁT MIKVÉNK, AMI A MI TULAJDONUNK”

A mikve épülésének kóser-sági felügyeletét ellátó *bét din* egyik tagja volt, ahogy azt már korábban említettük, Steif Jonatán rabbi (1877–1958). A mikve megnyitása alkalmából mondott *Chánukát hábájit* dróságából idézünk¹: „Ma, itt ezen a szent helyen dicsérjük az Örökkévalót, hálát adunk neki és megköszönjük, hogy megérhettük ezt a napot, amikor sikerült létrehozni a közösségünkben egy új mikvét, ami teljesen megfelel mind a háláchának, mind a higiéniai szabályoknak, és ráadásul még olyan gyönyörű is, hogy vannak olyan szakemberek, akik azt mondják, ilyen mikve egész Európában nincs még egy. Köszönettel tartozunk a hitközség vezetőinek, akik igyekeztek minden erejükkel teljesíteni a *bét din* előírásait és kéréseit. Évekkel ezelőtt, amikor a nagy rabbi, a gáon [utalás Reich Jáákov Koppel főrabbi] (1838–1929), aki a körüti mikve létesülése után lett a pesti ortodox főrabbi², de meghalt majdnem egy teljes évvel a Kazinczy utcai fürdő felavatása előtt³,

emléke legyen áldott, még köztünk élt, akkor fordultunk hozzájuk a kérésünkkel [elmondva], hogy fontos és szent kötelezettség, hogy legyen egy saját mikvénk, ami a mi tulajdonunk, épüljön fel a higiénia minden előírásnak megfelelően, és legyen nyitva minden zsidó nő előtt, hogy tudják teljesíteni a szentség és a tisztaság zsidó szabályainak a micváját azáltal, hogy egy igazi kóser mikvében merülhetnek alá. Hála Istennek, hogy elértük ezt, és most itt van nyitva, gazdagsággal, szépséggel és díszességgel.”

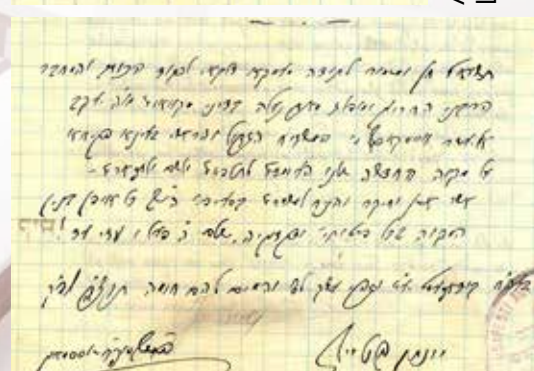
120 PARAGRAFUSBÓL ÁLLÓ MIKVE-LEÍRÁS

A Steif rabbi által említett háláchikus szabályok és *bét din* „előírásai és kérései” igencsak szép számmal voltak. Egy évvel azután, hogy a mikve elkészült, 1931-ben Weizskopf Jáákov Eliezer rabbi Steif rabbi kérésére nekilátott, hogy elkészítsen egy összefoglalást, ami pontról pontra leírja, hogy mi mindenre figyeltek a mikve építésekor. Az Ortodox Hitközség levéltárában fellelhető több verziója is az összefoglalónak: az egyre bővülő írásból látszik, hogy mennyire pon-

tos leírásra törekedtek. Végezetül 1935-ben egy 120 paragrafusból álló irat készült, amit a *bét din*ben műkö-

A leírás címlapja és a két rabbi aláírása Lószy Tamás jóvoltából

dő két rabbi, *Sussmann Szofér Fisel* [*Viktor*] rabbi (1867–1942) és Steif rabbi aláírásukkal hitelesítettek.

Ezt az iratot kiegészíti egy 121-es sorszámmal jelzett pont, ami nem más, mint az itt közölt szerkezeti rajz a mikve működéséről. Valójában létezik egy 122. pont is, amiben azt rögzítették, hogy készülni fog külön egy részletes halachikus levezetés is, amelyben elmagyarázzák az összes „előírást és kérést”, ám legjobb tudomásom szerint ez nem készült el, sőt elkészültek még ez a 120 pontból álló összeállítás sem jelent meg végül nyomtatásban. (Végül sok évvel később, 1976-ban Brooklynban jelent meg nyomtatásban az összefoglaló⁴, de mivel hiányzott belőle a szerkezeti rajz, sok minden nem volt teljesen érthető.)

A FIATAL RABBI ÉS SZOFÉR, AKI MEGTERVEZTE A MIKVÉT

A szerkezeti ábra ismertetése előtt ismerjük meg annak alkotóját, az élete virágjában, 43 évesen elhunyt *Weizskopf Jáákov Eliázert*, aki a mikve működtetésének egyik legfontosabb szereplője is volt egyben.

Weizskopf Jáákov Eliázer (Alsórona 1897 – 1940) 1928. augusztus 1-től állt a hitközség alkalmazásában, mint „rituális fürdő felügyelő”. A *Chevre Kadisa* könyvéből tudjuk, hogy különleges ember volt, ismert kedvességéről és jóindulatáról. Nagy Talmudtudósként tartották számon, aki sokat tanult és sok micvát tett. Rabbinikus írásaiból életben maradt fia Amerikában jelentetett meg egy könyvet 1987-ben, *Szde Jáákov* címmel, ebben szerepel Steif rabbinak egy 1953-as keltezésű levele is, amiben megemlékezik Weizskopf rabbiról, aki amellet, hogy a Kazinczy fürdő főmesgáchja volt és szoférként is működött, „a rabbi munkáját is gyakran segítette”. Többek között például őt bízták meg a pesti *éruv* (szombati kerítés, ami lehetővé teszi a közterületen való cipelést sábeszkor)⁵ megtervezésével is, amiről könyvének 26. fejezetében is olvashatunk (Az *éruv* soha nem valósult meg a zsidótörvények miatt, bár ebben közrejátszhatott

Weizskopf hirtelen bekövetkezett korai halála is⁶.) Haszid családból származott, *Weisz Fichák Ájzik* rabbi (1875–1944), a szpinke (szaploneai) rebbe haszidja volt – az ő áldásával érkezett Budapestre Jánosházáról, ahol korábban dolgozott, mint *szofér*⁷. *Szoférként* elismert és híres volt: sokan voltak, akik minden áron az általa írt *párasijotot* (négy bibliai fejezetet tartalmazó pergamenszelet) igyekeztek beszerezni a saját tfilinjükhöz⁸. Szoférként más munkákat is végzett, így ő készítette el a mikve szerkezeti rajzát is, majd felügyelte a munkavégzés minden fázisát.

A Kazinczy utca 16-ban lakott, mivel Steif rabbi előírta⁹, hogy a mikve felügyelője az épületben éljen. Az állandó felügyeletre nem véletlenül volt szükség: 1937-ből és '39-ből is találunk adatokat Weizskopf rabbi jegyzeteiben arról, hogy

a mikvék milyen nagyobb javításra szorultak. Először a másodosztályú női fürdőben folyt el a víz a medencéből, a második esetben az elsőosztályú férfi mikvében történt ugyanez. Weizskopfot halálakor az ortodox hitközség temetőjében temették el, sírja tetején félkörben az szerepel, hogy „A rituális tisztaság koronáját viselte”.

A MÉLYEN FEKVŐ FORRÁSOK ÁLTAL TÁPLÁLT MIKVÉK PROBLÉMÁJA

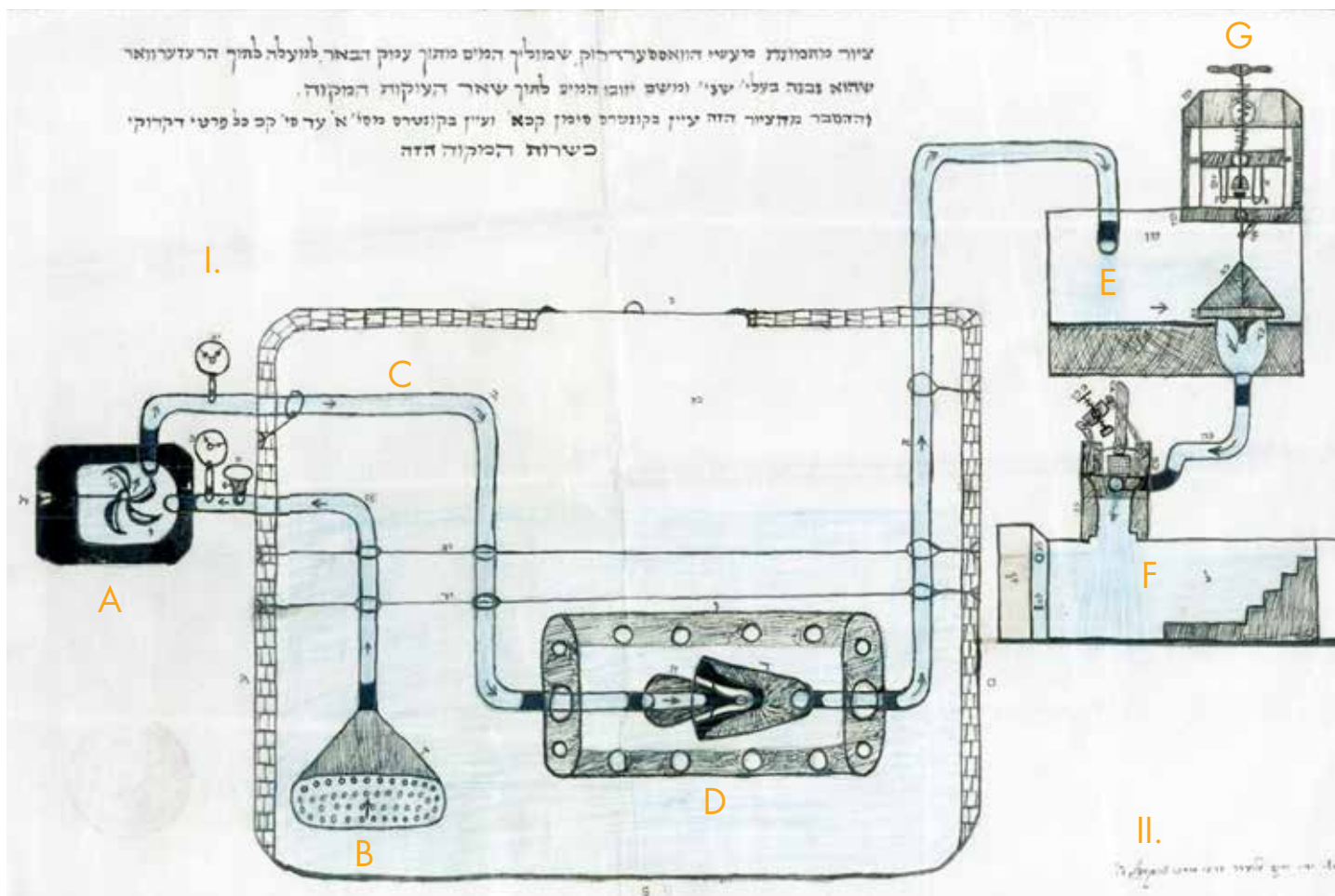
A sorozat korábbi számaiban sok szó esett arról, hogy kétféle vízzel lehet a mikvét táplálni: forrásvízzel vagy esővízzel. Szó volt arról is, hogy a forrásvíz a jobb választás, és régen a legtöbb mikve forrásvízes volt. Csakhogy ehhez sokszor nagyon mélyre kellett ásni és sok-sok lépcsőn kellett lemenni ahhoz, hogy valaki megmerülhessen benne. (Európa legrégebbi és egyben legmélyebb ma ismert mikvéje Kölnben van: a 11. században épült mikve 17 méter mélységben található, és egy hosszú, kanyargós lépcsősor vezet le hozzá. Ezt a fürdőt 1956-ban tárták fel, de teljes megismerésére csak 2009-ben nyílt lehetőség, amikor a Rajna vízállása olyan alacsony volt, hogy a mikve teljesen kiszáradt¹⁰.)

Csakhogy a modern időkben egyre kevésbé szerettek volna a nők olyan mélyre lemenni a megmerítésért, így megoldást kellett találni arra, hogyan lehet kóser módon megoldani, hogy könnyebben megközelíthetőek legyenek a medencék¹¹. Szombathelyen például 1840-ben egy szivattyú segítségével hozták felszínre a vizet a mikvébe, „ugyanis a község fürdőjét, melybe mint a legtöbb ilyen régi fürdőnél a forrás fekvésénél fogva, a mélységbe húsz lépcsőn kellett lemenni”¹² – csakhogy ez sok háláchikus kérdést felvet, hiszen a szivattyú, ami szállítja a vizet, akár tároló edénynek is számíthat, márpedig, ahogy korábban már tárgyaltuk, az edényben tárolt forrásvíz mikve használatra nem kóser¹³. Bár ez a mikve még az ortodox-neológ szétválás előtt épült, a vallásosabb szombathelyiek már nem használták a szivattyú miatt.

A Szde Jáákov című könyv címlapja

Weizskopf Jáákov Eliázer rabbi sírja

A Weiskopf által készített tervrajz

A KÓSER SZIVATTYÚ VITTE FEL A VIZET A HARMADIK EMELETRE

A háromemeletes Kazinczy utcai mikvénél is komoly gond volt a víz felszállítása. Az alaprajzon az I-gyel jelölt rész a forrásvízes kutat, a II-vel jelölt ábra a kút épületen belüli elhelyezkedését mutatja). A vizet kékkel színezve ábrázolta Weiskopf. Baloldalt látható a szivattyú (A), ami egy csövön (B) keresztül szívja fel a vizet. A szombathelyi probléma elkerülésére ezt a vizet nem vezették egyenesen fel a fürdőbe, hanem egy második csövön (C) visszajuttatták a forrás kútjába. A kútba behelyezett dobozban (D) baloldaltól nagy nyomással érkezik be a víz az elkeskenyedő végű C jelű csövön. Mivel a víz itt nagyon nagy nyomást tud biztosítani, sok vizet tud magával húzni, ami ezzel a lendülettel feljut az épület tetején levő tartályba (E), ahonnan a rituális fürdő medencéjéhez folyik igény szerint (F).

A biztonság kedvéért a rabbik

előírták, hogy minden medencéhez oldalról csatlakozzon egy esővíztároló, amiben tiszta esővíz van. Erre azért volt szükség, hogy ha a halacha mégse fogadná el kósernek a kútból nyert vizet amiatt, mert a forrásvíz áthalad a szivattyún, az esővízzel való érintkezéstől már mindenképp rituálisan megfelelő lesz.

ELSŐ-, MÁSOD- ÉS HARMAD-OSZTÁLYÚ MIKVÉK

A Kazinczy utcai mikvébe rögtön azután kezdtem járni, hogy 1989-ben Magyarországra költöztem. Kezdetben mindig rácsodálkoztam egy táblára, amely szerint az általunk használt fürdő rész az első osztályú mikve volt, ugyanis az állapota nem volt első osztályú... Egyszer édesapám, aki Újpesten, majd Pesten élt gyerekkorában, meglátogatott, és együtt mentünk a mikvébe. Amikor meglátta a táblát, felsóhajtott, hogy gyerekként nem is álmodott róla, hogy valaha az első

osztályú fürdőbe mehet majd be. Az ugyanis, mint ahogy kérdésemre elmagyarázta, a hitközségi előljá-

róknak és a közösség leggazdagabb tagjainak volt fenntartva. Abban különbözött az épületben található és a világon mindenütt használt férfi mikvéktől, hogy nem egy közös medence volt benne, ahol egyszerre többen is megmerülhettek, hanem négy különálló szobájában négy külön kis medence volt kialakítva. Minden szobában volt egy ágy és egy fürdőkád is (ezek a '90-es

A tervrajzon látható, G jelű forgató kar a valóságban

években még láthatóak voltak, ma már csak egy-egy darab van meg belőlük). Így az ide látogató férfiak teljesen privátan tudtak fürdeni, megmerülni és igény esetén pihenni is. Ez a rész az épület első emeletén található, itt működik a mai napig a férfi mikve, melynek táblája sajnos ma már nincs meg: a 2000-es években a festés során eltávolították, és nem került vissza.

Egy korábban már idézett forrás, a *Zsidó újság* cikkéből¹⁴ kiderül, hogy a földszinti III. osztályú „mikvómedence 50-80 személy befogadására” volt alkalmas egyszerre, míg a második emeleten működő másodosztályú mikve „10 kádból, 1 kisebb és 1 nagyobb medencéből” állt.

A NŐI MIKVÉK OSZTÁLYOZÁSA

A nők számára a mikve osztályozottsága nem ugyanazt jelentette, mint a férfi fürdőké, ők ugyanis a férfakkal ellentétben nem merülhetnek alá másokkal együtt. Ennek egyik oka, hogy a diszkréció érdekében törekednek arra, hogy a mikvébe érkező nők ne is találkozzanak egymással, ha lehet¹⁵. Sok helyen emiatt külön bejárata és kijárata van a mikve-épületeknek, és eleve úgy vannak kialakítva, hogy a fürdőszobák közvetlenül a medence felé nyílnak. Ezekből a privát szobákból a mikvéért felelős nő külön-külön engedi be az asszonyokat alámerülni. Ráadásul a női alámerülés nagy figyelmet igényel, amihez szükség van egy kísérőre is, aki felügyeli a mikvézés kóserságát, amiben megzavarhatná, ha egyszerre többen lennének a medencében.¹⁶ Ezek miatt az összes női mikvében mindenhol csak egyszemélyes medencék vannak.

A Kazinczy utcában a földszinten volt található egy „különbejárattú női fürdő, két medencével és 12

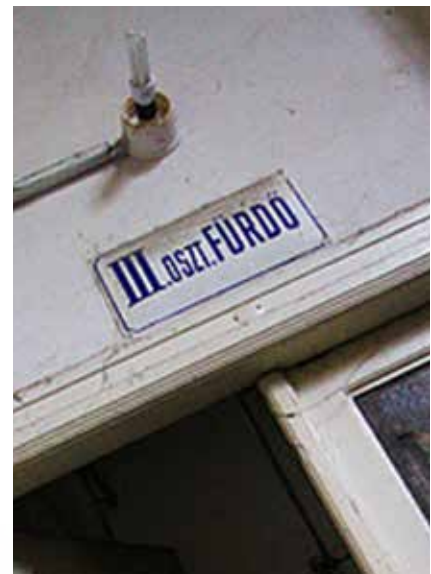
kádfürdőkabinnal”, ami egész nap a nők rendelkezésére állt, hogy felkészülhessenek az esti megmerítkezésre. A másodosztályt, amit délelőtt a férfiak használtak, délutánonként csak nők használhatták. Az első osztályú férfifürdő négy medencéje mellett volt négy hasonlóan elegáns mikve-szoba kizárólag a nők részére, délutánonként pedig kizárólag ők látogathatták mind a nyolc magánszobát.

Az első osztályú női mikve működéséről *Teitelbaum Joel* rabbi (1887–1979), a szatmári rebbe egyik responsumában¹⁷ találunk leírást: „Tudom, hogy Pesten a kevésbé hagyományhűek kedvéért csináltak kis medencéket saját fürdőszobával egy-egy nőnek, akik nagyon kényesek a tisztaságra és az elejétől a végéig csak friss vizet akarnak használni. Ezekben a medencékben minden nap kicserélte a vizet a *mesgiách*, aki egy nagy tóratudós volt és jól tudta a háláchát. Ezeknek a nőknek mindenképpen elsőnek kellett megjeleníteniük, hogy elsőként szolgálhassák ki őket. Az este során azonban többször már nem cserélték ki a vizet, mert a férfi *mesgiách* már nem járhatott ott és ezt [ti. a mikve vizének cserélését] nem akarták nőkre bízni. Ennél többet nem tudtak tenni ezekért a nőkért. Valójában azoknak, akik nem mennének olyan medencébe alámerülni, ahol már volt előtük egy nő, ez csak egy kifogás, mert ők is járnak uszodába, ahol férfiak, nők, gyerekek százai, néha ezrei járnak egyszerre és ez nem okoz nekik problémát, hisz az a lényeg, hogy a víz tiszta...”.

MIKVEJEGY A SZEGÉNYEKNEK

A nagykaposi *Lebovits Jáákov* rabbi (1896–1980, aki a Budapesten

működő ún. *Águná bét din*, vagyis a háborúban megözvegyültek ügyeit intéző rabbinikus bíróság vezetője volt, szintén megemlékezett¹⁸ egy érdekességről a mikve kapcsán: „... ahogyan volt ez Pesten, hogy minden nőt, aki elment a mikvébe, feljegyeztek egy füzetbe, amit időről időre a bét din átnézett. És ha azt látták, hogy egy hölgy neve egy pár hónapja nem szerepelt a füzetben, akkor utána érdeklődtek...”. Érdeemes megismerni ennek a szokásnak a hátterét. Ezekbe a látogatási naplókba a közösség rabbija betekintést nyert, mégpedig azért, hogy észrevegye, ha valaki valamiért elmarado-

zik a mikvéből. Ilyenkor diszkrétan érdeklődhetett ennek az okáról, és felajánlhatta a segítségét, ha például elhúzódó egészségügyi probléma állt fenn, vagy éppen a család nem tudta kifizetni a mikve árát. Ez utóbbi probléma orvoslására Steif rabbinak rendelkezésére álltak ún. mikvejegyek, amit a szegény nőknek adott, akik nem tudták volna megfizetni a mikve árát.

¹ Kézirat másolata birtokomban van; ² Lásd *Egység* 113. szám 16. oldal eleje; ³ A halálórája pontos dátuma: 1929. szeptember 29.; ⁴ *Misnájot táhárá* *Jom Tov* 5. kötet 55–59. oldal; ⁵ Az *éruv*-ról bővebben lásd *Egység* 86. szám 20–21. oldal; ⁶ Lásd erről *Águná bööhálchá – Ungár*, Montreal 2016, 20. oldal; *Vájchi Jáákov* 5. kötet 17. oldal 19. paragrafus; ⁷ Fia előszavából a *Szédé Jáákov* könyvhöz; ⁸ *Dovér Sálom*, Jeruzsálem 2019, Bevezető, 22. oldal 30. lábjegyzet; ⁹ „Részletek és figyelmeztetések a mikve építések” című írásában, aminek kézirat másolata birtokomban van; ¹⁰ Jozsef Schonberger: *Mikvót* 29–31. oldal; <http://www.museenkoeln.de/archaeologische-zone/default.asp?s=4311>; ¹¹ Lásd például *Nefes chájá* responsum *JD* 65. fejezet eleje; Glasner Mose Smuel kolozsvári rabbi: *Or báhir*, 2008 kiadása 21. és 66. oldal végén; *Táhárát májím* 2. oldal végén; a lubavicsi rebbe: *Rösímot* 142. szám 6. oldal végén (dátumja: Berlin 1929); ¹² Lásd erről dr. Bernstein Béla írása, *Magyar zsidó szemle* 1913. 273. oldal; ¹³ Lásd *MáHáRI* Steif responsum 142. fejezet végén, 226:2.; *Mikvé májím* 3. kötet 118–119. oldal; *Táhárát májím* 149–152. oldal; ¹⁴ 1932. augusztus 22. 2. oldal, idézve hosszasan az *Egység* 114. szám 16. oldalán; ¹⁵ *Sulchán áruch JD* 198:48. RómÁ.; ¹⁶ *Uo.* 40.; ¹⁷ *Divré Joel* responsum 1. kötet 70:3.; ¹⁸ Lebovits rabbi 1963-os levele megjelent a *Táhárát Jom Tov*-ban, 17. kötet 393. oldal. A szokást megemlíti Jakobovics Bencion rabbi is: *Cijoné táhárá* 3. kötet 10. oldal 4. paragrafus. Lásd még Nátán Nátá Leiter: *Móorot Nátán* responsum 103. fejezet; *Kerem háchászidut* 5. szám 168. oldal; *Smo Jozsef* 136–137. oldal.

A TETT A LÉNYEG

Hamarosan elérkezik az adóbevallások ideje: felelősségteljes döntést kell hozni, hogy kinek is adjuk azt az 1 + 1%-ot, amelyet felajánlhatunk bármely társadalmi szervezetnek és egy egyháznak. Ennek a kérdésnek az eldöntésében segít most nekünk SZILÁGYI NÓRA, a CEDEK EMIH Izraelita Szeretetszolgálat vezetője, akivel a segítség módjairól, lehetőségeiről és megvalósításáról beszélgettünk. JUHÁSZ VALI ÍRÁSA

– Miben segített az elmúlt években és miben segít most az adó egy százalékának felajánlása?

– A CEDEK 2015-ben alakult, így 2016-ban az EMIH a szeretetszolgálatunk javára gyűjtötte az egyházi 1%-ot. Ez folytatódott a következő évben is, aztán később az EMIH minden tagszervezete részére gyűjtött, idén pedig újra a szeretetszolgálat került a fókuszba.

Ezért is lett 2018/19-ben az a jelző, hogy: „A tett a lényeg”, mert nem elég csak beszélnünk a segítségnyújtásról, tennünk is kell érte. Ennek az egyik legkézenfekvőbb módja az, ha a szeretetszolgálatnak segítünk mind jelenlétünkkel, mind pedig adónk 1 százalékának felajánlásával.

– Milyen projektek valósultak meg az elmúlt években az 1%-okból?

– Több, mint egy éves előkészület után tavaly megnyitottuk a Weiss Manfréd nevet viselő népkonyháunkat a Baross utcában, aztán télen a másodikat a VII. kerületi Murányi utcában. A két népkonyhán összesen 2500 adag ételt osztunk naponta. Várhatóan ez még márciusban 3 500 adagra nő. Tavaly 322 000 adag étel jutott az idelátogató vendégeknek, idén a célunk az egymillió adag étel kiosztása.

Hogy a 300 000 tál étel nagyságát fel tudjuk mérni, gondoljunk arra,

hogy ha egy 4 tagú családban mindenki naponta 2 tál meleg ételt eszik, akkor a 300 000 tál étel több mint száz évig tartana ki. Ennyi étel a rászorulóknak között napi 1 tál étellel számolva fél év alatt fogy el. A rászorulóknak számának folyamatos növekedése indokolta azt a döntésünket, hogy egy másik helyen is népkonyhát nyissunk, ahol további önkéntesek számára biztosítunk lehetőséget a segítségre.

– Köztudott, hogy a korábbi, közterületi ételosztásokon a vendégek nemcsak ételt kaptak, hanem pár jó szót, beszélgetést is. Így van ez a népkonyhákban is?

– Természetesen. A lelki táplálék, amely legalább olyan fontos, mint az étel – sőt néha talán fontosabb is – azt jelenti, hogy az önkénteseink beszélgetnek a vendégekkel – ez a hagyomány itt is folytatódik. Mindennap 2-3 önkéntes érkezik hozzánk az állandó kollégák mellé, akik segítenek a népkonyha gördülékenyebbé tételében és a vendégek kiszolgálásában. Nagy részben nyugdíjas vagy kis jövedelmű emberek érkeznek hozzánk és vannak visszajárók is szép számmal.

– Az ételosztáson, népkonyhán kívül milyen módon segítenek még és kiknek?

NÉVJEGY

SZILÁGYI NÓRA

- SZÜLETETT: 1978
- FOGLALKOZÁSA: A CEDEK EMIH Szeretetszolgálat vezetője
- CSALÁD: házaspár, egy gyermek édesanyja

– Az idén folytattuk a tűzifaosztást is, legutóbb Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Rozsályon jártunk, ahol 25 nehézsorsú nagycsaládnak, illetve nyugdíjasnak tudtunk 1-2 hónapra elegendő tűzifát biztosítani. Továbbra is támogatunk családokat, gyermekeket rendszeres csomagküldéssel. Az önkénteseink segítségével méretre válogatva csomagoljuk össze a ruhaneműket.

Ősszel újranyitottuk a jól bejáratott és sokak által kedvelt adományboltunkat, amit kicsit átalakítottunk. Sokkal átláthatóbb lett a bolt, és még jobb minőségű ruhákkal igyekszünk segíteni, minimális összegért, hiszen

az a lényeg, hogy a kisjövedelműek is meg tudják vásárolni a jó minőségű és igényesebb ruhákat.

– Ezek a ruhák, háztartási eszközök honnan kerülnek az adományboltba és a szeretszolgálatához?

– Folyamatosan érkeznek a felajánlások, ezek közül van olyan, amit az adományboltban értékesítünk és vannak olyanok, amelyeket elvisszünk a rászoruló családoknak. Az adományboltban mindenki megtalálja a megfelelő ruhát, háztartási eszközt vagy akár jó minőségű paplant, párnát, amit egy nagylelkű felajánlónktól kaptunk. Ezenkívül rendszeresen támogatnak bennünket a Baross utca környékén lévő üzletek, boltok úgy, hogy a megmaradt friss pékárut vagy friss gyümölcsöt, amit ők már nem tudnak eladni, nekünk adják, mi pedig a Baross utca 61. bejárata mellett lévő „Spájbá” kitesszük. Ez egy ételdoboz, amit a bejárat mellett találnak a rászorulóknak, így az odaérkezők már tudják, hogy oda bárki bármit betehet vagy onnan kivehet.

– Milyen módon lehet bekapcsolódni a szeretetszolgálat munkájába?

– A segítség mindig váratlanul érkezik, mindig akkor, amikor szükség van rá. Ez lehet akár tárgyi vagy anyagi segítség, de nagyon örülünk az önkénteseinknek is, amikor segíteni jönnek. Már több, mint 320 regisztrált önkéntesünk van, akik mindig jönnek és ott vannak, ahol és amikor szükség van rájuk.

– Miért jó segíteni?

– Hogy miért jó segíteni? Aki már egyszer kipróbálta, az pontosan tudja. Mindig arra biztatom a miniket megkeresőket, hogy csak egyszer tapasztalják meg, milyen az, amikor személyesen adhatnak át egy tányér ételt, hiszen ez egy olyan fertőző jó dolog, amit mindenki szívesen vállal magára. Ezután már kérés nélkül jön szinte mindegyikük legközelebb is, és vesz részt a munkánkban. De ha egy kicsit magunkba nézünk, a régi közmondás mindenki benn él, még ha közhelynek tűnik is: jobb adni, mint

MIÉRT FONTOS FELAJÁNLANI AZ 1%-OT?

15 milliárd – 15 000 000 000 Ft

Ennyi pénzből majdnem 43 millió adag ételt tudnánk kiosztani, azaz ha 3500 adagot osztunk naponta, akkor az év 252 munkanapjával számolva ez a pénz 48 évig lenne elegendő.

322 000 adag kiosztott étel 2018-ban

Ha Ön is szeretné felajánlani adója 1%-át, a következő módon teheti meg: Május 20-ig kell eljuttatni az adóhatósághoz a felajánló szelvényt kitöltve. Ezt megtalálja honlapunkon, a www.zsido.com/egyszazalek oldalon vagy a NAV honlapján.

Amennyiben segítségre lenne szüksége vagy egyszerűen csak kényelmesebb Önnek, vegye fel a kapcsolatot velünk, és segítünk Önnek, hogy felajánlása eljusson az adóhatósághoz. Hívjon vagy írjon nekünk: 06 30 352 0088, illetve segitseg@cedek.hu

Minden segítség számít!

A CEDEK célja, hogy minél több rászorulóknak: betegeknek, időseknek, fogyatékkal élőknek, valamint hátrányos helyzetűeknek és hajléktalanoknak – de ha éppen a szükség úgy hozza –, menekülteknek, zarándokoknak, katasztrófák és háborús események áldozatainak nyújtson segítséget – nemre, korra és származásra való tekintet nélkül.

A cedek jelentése „igazság”. Az igazság nem az egyetlen, hanem a legmagasabb rendű tulajdonság, amelyet Isten az embertől kíván. „Cselekedjél igazságosan és szeresd a könyörületedet” (Michá 6:8.); így foglalja össze a próféta emberi kötelességeinket embertársainkkal szemben.

kapni. Nincs ez nálunk sem másképp. Egyszerűen jó adni.

– Miért számít az 1% felajánlása mindenki részéről?

– A legfontosabb dolog, amit az 1%-kal kapcsolatban ki szeretnék emelni, hogy a felajánlónak NEM kerül semmibe az SZJA 1% felajánlása: a jövedelmünk után befizetett adó 1%-ából kerül a szervezetekhez, egyházakhoz. Így aztán valóban senkinek nincs plusz költsége ezzel kapcsolatban. Viszont célszerű felajánlani, ugyanis a tavalyi évben is kb. 15 milliárd forint maradt az államkasszában, mert az emberek egy jó része nem ajánlotta fel az 1%-ot, és ez a pénz ilyenkor elveszik. Viszont ebből a pénzből rengeteg szervezet, illetve egyház tudna segíteni, mint ahogy mi is. Itt két 1%-ról beszélünk, a civil szervezetek részére és az egyházak részére felajánlható 1%-ról. Az egyházi 1% az EMIH-hez a 1287-es technikai szám megjelölésével jut el. Az idei évben – ahogy máskor is – a karitatív tevékenység az, ahol felajánlásokra a legnagyobb szükség van, hiszen ezzel másokon segítünk.

– Az ideji felajánlásokból mik a további tervei a szeretetszolgálatnak?

– Az egymillió tál étel mellett tűzifát fogunk osztani hanukakor, szeretnénk továbbra is fényt vinni a családokhoz. Az ételosztások mellett

a ruhaosztásokra fordítjuk a befolyt összegeket. Az egyéni kéréseknek is igyekszünk megfelelni, ez az egyik fő feladatunk. Az idei évben a szabolcsi régió felé nyitunk, ott keressük azokat a kistelepüléseket, akik partnereink lehetnek és ott az egyéni vagy kiemelt projektekben segíteni.

OSZTÁLYKIRÁNDULÁS NEW YORKBAN

NEMZETKÖZI IFJÚSÁGI TALÁLKOZÓN VETT RÉSZT A MAIMONIDÉSZ GIMNÁZIUM

A Maimonidész Gimnáziumban sok minden rendhagyóan zajlik annak érdekében, hogy az ide járó gyerekek kiteljesíthessék képességeiket, és minden téren a lehető legjobban fejlődjenek. Rendhagyó felvételiéről és rendhagyó osztálykirándulásról beszélgettünk az iskola igazgatónőjével, tanáraival és diákjaival. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

„*Neveld az ifjút a maga útja szerint*” – így szól Maimonidész útmutatása arról, hogy is bánjunk a fiatalokkal. Ezek az egyszerűnek tűnő, de végtelen bölcsességet rejtő szavak különösen nehéz útravalót jelölnek ki a mai szülőknek és pedagógusoknak, akik egy, a gyerekkoruktól oly sokban különböző világban próbálják eligazítani a következő generációt.

A fenti idézetet választotta mottójául három évvel ezelőtt a kéttannyelvű Maimonidész Gimnázium, mely arra vállalkozott, hogy modern környezetben, modern módszerekkel tanítson meg hagyományos értékeket – és ezzel párhuzamosan adjon naprakész tudást és készségeket. Az iskola koncepciója hatalmas sikert aratott, amit mi sem bizonyít jobban, hogy harmadik évében plusz felvételi napot kellett hirdetniük, hogy minden jelentkezőt meghallgathassanak a szóbeli elbeszélgetésen. „Ezekon a kiscsoportos beszélgetéseken az olyan kompetenciákra fókuszálunk, mint a vitakultúra és a logikai készség,

valamint a csoportmunka és a tolerancia: az eltérő véleményekre való nyitottság, befogadókészség” – tudtuk meg Szilánk Zsuzsa operatív igazgatótól.

OSZTÁLYKIRÁNDULÁS – REPÜLŐVEL

Míg leendő iskolatársaik izgulva felvételiztek, a mostani „Maimosok” osztálykirándulni mentek. New Yorkba. Igen, jól olvasták az Egyesült Államokba utaztak osztályfőnökeik, Gaál Julianna, Topor Katalin,

valamint Stell Mushky és Faith Aser kíséretében. Ahogy egy osztálykiránduláson lenni szokott, megnézték a látnivalókat a Szabadság-szobortól a gyémántkereskedők utcájáig, néhány fontosabb múzeum útba ejtésével. A programot Stell Mushky tanárnő állította össze minden résztvevő nagy meglepedésére: „Nekem nagyon tetszett, az egész programon nagyon jókat tudtunk enni-inni. A várost is be tudtuk járni, amennyire az idő engedte. Mushky nagyon jól rakta össze ezt az egészet” – meséli élményeit a kilencedikes Donáth Tómi.

Az első napokban az út nagylelkű támogatóinak jóvoltából Borough Parkban szálltak meg, New York részben magyar gyökerű haszidok lakta negyedében. Egyedülálló lehetőség volt ez arra, hogy a magyar zsidóság múltja és jövője találkozhasson...

Ezután jött az igazi „21. századi fiatalok” rész, amikor is csatlakoztak a több tízezer tagot számláló nemzetközi CTeen ifjúsági szervezet éves találkozójához. Ilyenkor

Crown Heights-ot, a Chábád mozgalom központját ellepik a világ minden tájáról érkező (jobbára nem vallásos családokból származó) zsidó fiatalok, hogy izgalmas programokban bővelkedő hétvégét töltsenek együtt. A Maimonidész diákjai hamar elvegyültek a sokfelől érkezett tömegben: „Nagyon jó volt maga a cteenes program, és nagyon belejöttem az angolba, mert sokat

beszélgettünk vegasi lányokkal” – meséli *Kósa Juci*, aki a kilencedik osztályba jár. „Nagyon fárasztó volt, de bármikor szívesen visszamennék!” – teszi hozzá. „Megismerkedtünk páran új emberekkel, akikhez nyáron kimehetünk 2-3 hétre is akár!” – ezt már ismét Donáth Tóni mondja – „A nyelvet nagyon jól ki lehetett használni, és nagyon szeretnénk visszamenni!”

A program csúcspontjaként a szombat kimenetele után New York ikonikus terén, a Times Square-en rendeznek hatalmas fesztivált. A színpadon a leghíresebb zsidó előadók lépnek fel az ifjúság képviselőivel karöltve, miközben a háttérben a lubavicsi Rebbe képe látható a gigantikus kivetítőkön.

UTAZÁS PEDAGÓGUSSZEMMEL

Gaál Julianna tanárnőt, a 9Ny osztályfőnökét kérdeztük

– Hogy zajlott a felkészülés az útra?

– Nagyon vártuk az utazást már a tanév elejétől kezdve, az utolsó hónapban a táblán számoltuk vissza a napokat. Egy pedagógus számára persze kicsit más ez a várakozás, hiszen óriási a felelősség, és hónapokig tartó szervezőmunkára van szükség. A szervezést Stell Mushky kolléganőnk vállalta, de a stressz közös volt, mégis csak a világ másik végére visszük a ránk bízott huszonkét diákot.

– Milyen programokra készültek, mi mindent láttak?

– New Yorkot látni semmihez sem hasonlítható élmény. A manhattani felhőkarcolók között sétálni, a Central Parkban állni a hóesésben, a Szabadság-szobor felé hajózáni vagy Crown Heightsban sabbatot ünnepelni egy életre meghatározó élmény lehet. Láttuk a Nagy Alma legismertebb nevezetességeit, lejárunk a lábunkat, de nem tudtunk betelni az élménnyel. A Rockefeller Center tetőteraszán órákat el lehet tölteni, és közben hitetlenkedni, tényleg itt vagyunk? Nem egy profifotó vagy videó készült Manhattan tetején.

– Milyen célkitűzésekkel indultak útnak?

– Az utazásunk fő célja a brooklyni zsidó közösség megismerése volt. Borough Park-i szállodánkban nem kellett külön kóser étkezést kérni, ez magától értetődő volt. És magától értetődő volt minden szokás, ami a zsidó közösségre jellemző, ami körülvett minket.

– Mi volt az út legmeghatározóbb pillanata?

– Az utazás legnagyobb élménye a csoport tagjai számára a szombat megünneplése volt. Fantasztikus élmény érezni, hogy az ember egy közösség tagja, a világ minden tájáról érkező fiatalokkal ismerkedni vagy egy helyi családdal együtt ebédelni. Csoportunk tagjai több családhoz voltak hivatalosak, volt, ahol rajtunk kívül harminc-negyven fiatalot hívtak meg, de volt olyan család is, akik néhány diákot szerettek volna fogadni, ők viszont meghívták távolabbi családtagjaikat is, ez egészen másfajta élmény volt.

– A várakozásoknak megfelelően alakult az osztálykirándulás?

– Egy pedagógus az utazás előtt mindig aggódik: vajon mit fog kihozni a gyerekekből a megváltozott helyzet? Elszakadni az iskolától mindig kockázatos, hiszen az ott megszokott szabályokat nem lehet alkalmazni, nincs csengő, nincsenek padok, tankönyvek. Van viszont hosszú repülőút, kényelmetlen metrózás, korai kelés, ismeretlen emberekkel való összezártág, napi tíz kilométernyi séta, honvágy. Szerencsére a Maimonidész Gimnázium diákjai jelesre vizsgáztak. Nemcsak életre szóló élményeket szereztek, hanem hitükben is erősödtek, és az iskolai közösség is megerősödött, barátságok szövődtek. Biztosan állíthatom, hogy a csoport minden tagja, még ha a pénzét el is költötte New Yorkban, de sokkal gazdagabban tért haza.

AZ OKTATÁS MEGTÉRÜL

Az összetartozásnak ez az életre szóló élménye a gyerekek fejlődésére is rávilágított. Sokan a gimnáziumba kerülve alig tudtak csak angolul, ma pedig amerikai barátokat szereznek, színpadra állnak a Times Square-en, és értőn használják a 21. századi lehetőségeket. Az utazás után nem sokkal a diákok egy jelentős része sikeres angol nyelvvizsgát is tett. A maguk útján nevelkedve érik el a sikereiket.

HOGYAN LETT AZ ENTEBBEI TÚSZMENTŐ CIONISTA IZRAELIBŐL VALLÁSOS ZSIDÓ?

Katona, jogatanár, fizioterápiás szakember, aki ifjú szocialista-cionistaként disznósülttel zárt egy Jom Kipur-t. Rami Sherman az 1976-os entebbei kommandós akció egyik főszereplője volt. Magánemberként tartott előadásokat Budapesten, ahol hőskről, zsidóságról és a Közel-Keletről is beszélgetünk vele. WALLENSTEIN RÓBERT ÍRÁSA

KATONA VAGY HŐS?

– Magyarországon nemrég ismét vita alakult ki arról, hogy lehet-e náci-kollaboráns magyar katonákra hősként tekinteni. Ön mindenhol igyekszik azt hangsúlyozni, hogy katonaként tekintsenek szolgálatára, nem pedig hősként. Ön szerint lehet legitim egy ilyen magyar diskurzus?

– Most vagyok először Magyarországon, és nem állítom, hogy ne lenne hiányosság a történelmi ismereteimben. Azt azonban sejtem, hogy ez egy kényes és összetett ügy. Nyilvánvaló vitákra okot adva ezzel. Ebben én most nem vennék részt. Ha a katonák hősiességét próbáljuk általánosságban vizsgálni, akkor azt kell mondanom, hogy mindez elsősorban motiváció kérdése. Én embereket azért ölök, hogy jobb legyen az élet, vagy én megmentek életeteket a jobb életért? Mindkét esetben lehet hősként tekinteni a résztvevő

katonákra, hiszen mindketten a jobb élet reményében teszik a dolgukat. Én Entebbébe életet mentem menteni, nem pedig azért, hogy gyilkoljak. De ha a motivációm az lett volna, hogy a terroristákat akarom legyilkolni, más lehetett volna a kimenete a dolgoknak. Személy szerint mindig is úgy véltem, nem hős voltam, hanem katona. Lehet, ebben benne van a személyes és a zsidó aspektusom is, de nekem az élet mentése volt a fő motivációm, így tekintek erre is.

– Beszélgetésünkkel egy időben Varsóban zajlik egy fontos Közel-Keletkonferencia. Ugyanakkor Oroszországban azok tanácskoznak a régióról, akik nem utaztak el Lengyelországba. Ráadásul a napokban még Münchenben is lesz egy biztonsági csúcstalálkozó. Ön szerint kik és hol fogják megfejteni a nagy talányt, a béke receptjét?

NÉVJEGY

RAMI SHERMAN

- SZÜLETETT: 1953
- FOGLALKOZÁSA: az izraeli olimpiai csapat fizioterapeutája
- CSALÁD: házas, 2 leánygyermek édesapja, 5 unoka nagyapja

– Először is nem tudom, hogy nekem nagyobb rálátásom lenne-e a történetekre mint bárki másnak, aki erről a hírekből értesül. Próbálok rendületlenül megérteni, hogy miről is van éppen szó. De arra jövök rá, hogy minél inkább próbálok összerakni a képet magamnak, annál inkább összezavarodottságot érzek. Mint-

ha egy kaleidoszkópot vizsgálnánk. Egyik társaság, aztán a másik, majd egy újabb. Az utolsó 10 évben különösen összekavarodtak a dolgok.

– Mégis optimista a tekintetben, hogy a közeli jövőben valamiféle stabilitást tudnak teremteni a felek a régióban?

– Nézze, én két holokauszt-túlélő gyermeke vagyok. Ha valaki azt mondja, hogy elpusztítunk, és lesöpörünk a föld színéről, mindegy, hogy valóban ezt akarják vagy ezek csak a szavaik. Ez nekem már elég ahhoz, hogy aggódjak. Nem tudom, talán azért, mert lengyel vagyok? Ha a nukleáris fegyverekről beszélnek, akkor kétszeresen is aggódom. Nem tudom, hogy valóban képesek lennének-e arra, amivel fenyegetőznek, de cseppet sem optimális a helyzet. Nekem erről 1939 szeptembere jut eszembe. Több mint 3 millió zsidó volt akkor Lengyelországban. A legtöbbször tudta, hogy nem tartoznak a náci kedvencei közé, de sokkal többet nem tudtak csinálni annál, mint hogy beletörődtek vagy megpróbálták emigrálni onnan. Aztán tudjuk, mi történt a többséggel. Amikor azt hallom, hogy a nukleáris fegyverekkel Izraelt fenyegetik, akkor én bizony kétszeresen is aggódom. Vajon költözzünk el biztonságosabbnak vélt országokba? Magyarországra vagy Ausztráliába? Ezek jogos kérdések lehetnek ma.

CIONSITA IZRAELIBŐL VALLÁSOS ZSIDÓ

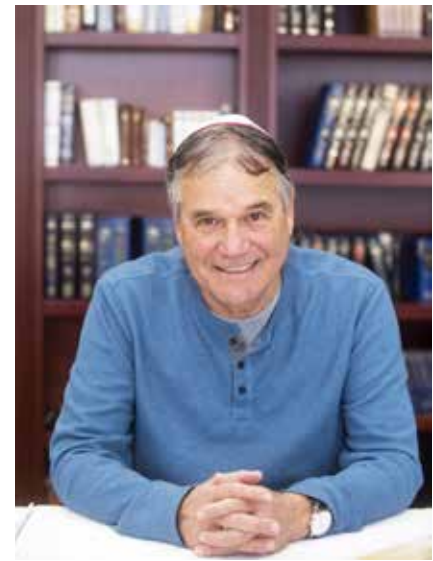
– Ön Izraelben él. Biztonságban érzi ott magát?

– Alapvetően igen, de sok vonatkozásban nem tudok nem aggódni az unokáim miatt. Sajnos nem látok sok okot az optimizmusra.

– Első alkalommal van Budapesten. Ideérkezése előtt azt nyilatkozta egy magyar kollégának, hogy meg akar ismerkedni a magyar zsidóság helyzetével. Önnek milyen a kapcsolata a saját zsidóságával, különösen annak tükrében, amit Entebbével kapcsolatban fogalmazott meg? Azt mondta: *Cionista*

izraeliként utaztam oda, majd zsidóként tértem vissza Izraelbe.

– Kicsit messzebből indítanék. Számomra két irányzata van a modern zsidóságnak. Az egyik a lubavicsi rebbe, a másik pedig a szekuláris modern zsidókat megtestesítő Amos Oz. Én úgy érzem, hogy teljesen egyikük sem tudta befejezni munkáját, így az üzenetük nem végleges a híveik felé. Nem mintha nem végeztek volna teljes munkát. Nem erre gondolok, pusztán az én értelmezésemben valami véget ért, mielőtt befejeztetett volna. Amos Oz Izraelben született és cionistaként indult, nagyon sok szellemi követője van a mai neológ-szekulárisok közül. Ő egy nagyon-nagyon jó író volt, sok mindenről írt, a bevándorlásról, a cionizmusról, liberális értékekről, de valahogy a zsidó lélekről nem tudott olyan egységesen nyilatkozni, hogy az engem kielégítsen. Legalábbis ott érzek hiányt. A másik oldal pedig a lubavicsi rebbe. Ő sosem volt Izraelben. Mindenki kérdezte, hogy létezik, hogy ekkora hatása lehetett milliókra anélkül, hogy el sem hagyta New Yorkot. Ő sosem említette Izraellel kapcsolatban azt, hogy mit is jelenthet a lelki zsidóság az Izraelben élőknek. Izrael létezése is kérdéses sok esetben a chabad irányzat követőinek. Én izraeliként egy Amos Oz által részletesen körülírt világban születtem. Izrael a zsidó lelkiség nélkül nehezen működhet. Én azt érzem, hogy e két irány ötvözetéből lehet megtalálni a választ arra, miben is rejlik a zsidó lélek. Tehát például amikor 150 chabad diák előtt beszélek, és azt mondom, nem vagyok egy zsidó hős, aki beugrott a tűzbe azért, hogy zsidó életet mentsen, talán furcsálják a mondandómat. Pedig meg kell érteniük, engem a kormány küldött. Nem személyes döntést hoztam, hanem egy állam rám ruházott felelősségével éltem. Tehát Entebbével kapcsolatban is azt szoktam mondani, ne egy csodaként értelmezzük, nézzük tágabban azt, hogy mi és miért történt annyi évvel ezelőtt. Szerintem ez egy jó dialógus lehet, ha elfogadjuk egy-

más nézeteinek különbözőségét. Arról például, hogy mit jelent ma Izrael Állam a chabad rabbiknak a világban. Ugyanakkor azoknak a szekuláris izraelieknek, akiket Amos Oz követőinek mondhatunk, ugyanúgy adott a kérdés: mit jelent nekik a zsidó lelkiség és spiritualitás ma? Ez vajon leszűrhető abból, hogy miként reagálunk a palesztinok helyzetére? Ennek megválaszolásával valóban a zsidó lelkiségünkről kapunk választ? A zsidó lelkiség szerintem több ennél.

– És mi a helyzet az Ön idézetével? Mi történt az Ön lelkiségével?

– Nekem 40 év kellett ahhoz hogy ezt megértsem. És ez azért volt lehetséges, mert a közösségek, akikhez elutazhattam az elmúlt két-három évben mesélni az akciónkról, olyan reakciókat váltott ki belőlem, hogy eljutottam arra a lélektani állapotról, hogy ezt meg tudjam magamnak fogalmazni. Ne kérje most azt tőlem, hogy ezt kifejtsem itt, mert az üzenet jóval több mint az entebbei akciónk. Az valójában csak a keret, nem a valós története annak, hogy mi is történt velünk. Viszonylag hamar rájöttem arra, hogy az előadásokban van valami, ami több mint maga a túsmentési akciónk. Vajon miért érdekes ez a történet annyi embernek? Hiszen ez egy 40 éves sztori. Mégis, miért érdeklí egyformán a zsidó vagy a katolikus közösségeket, a politikusokat vagy

ENTEBBE, A HADTÖRTÉNET LEGZSENIÁLISABB TÚSZMENTŐ AKCIÓJA

A KOMMANDÓS AKCIÓ EGYIK RÉSZTVEVŐJE TARTOTT ELŐADÁST AZ ÓBUDAI ZSINAGÓGÁBAN.

Van egy ugandai kisváros, amely a Viktória-tó egyik felszigetén fekszik. Entebbének hívják. Számos sikeres játékfilm témájául szolgáltak azok az események, amelyek az entebbei – azóta megszűnt – repülőterén 1976. júniusának utolsó és július első napjaiban történtek. Itt zajlott le a történelem legmerészebb túszmentő hadművelete, amely a sors különös véletlene folytán éppen az amerikai függetlenség napján, július 4-én zajlott le. A hadtörténészek ma ezt a rajtaütésszerű akciót a zseniális jelzővel illetik, amelyben a tudatos tervezésnek és a szerencsének egyaránt kiemelkedő szerepe volt.

Az óbudai zsinagóga zsúfolásig megtelt emeleti termében február 16-án, szombat este a hallgatóságnak abban a különös szerencsében volt része, hogy első kézből hallgathatta meg az egyik résztvevő, Rami Sherman mintegy kétórás előadását a túszmentő akcióról.

Az egykori kommandós, az akciót ténylegesen vezető Yoni (Jonathan) Netanjahu ezredes helyettese volt. A jelenlegi miniszterelnök fivére volt az egyetlen izraeli katona, aki életét vesztette a túszmentés során. Rami Sherman az események 40. évfordulója óta, vagyis három esztendeje járja a világot, hogy szemtanúként beszámoljon arról, mi is történt az afrikai repülőterén azt követően, hogy az Air France eredetileg Tel-Avivból Párizsba tartó járatát eltérítették palesztin és német terroristák, akik, miután hatalmukba kerítették a gépet, útnak indultak Uganda felé, mely ebben az időszakban az Izrael-ellenes Idu Amin Dada uralma alatt állt.

Az 1970-es években a repülőgép-eltérítések nem mentek ritkaságszámba. Amikor az Air France-géppel történtekről Jichak Rabin, az 1995-ben merénylet áldozatául esett izraeli miniszterelnök, a tapasztalt egykori katonai parancsnok értesült, azonnal válságstábot állított fel, és arra az esetre, ha a gép Izrael felé venné az irányt, a tel-avivi reptéren készenléte helyezett az izraeli hadsereg elit terrorelhárító egységét. Azonban a gép váratlanul a líbiai Benghazi felé fordult, ahol egy vetélést imitáló nőnek megengedték, hogy elhagyja a fedélzetet. Ő volt az, aki a brit és az izraeli elhárítás embereit tájékoztatta, hogy a négy túszmentő – három férfi és egy nő – az Izrael elpusztítását zászlajára tűző, Wadi Haddad vezette Palesztin Népi Felszabadítási Front egyik sejtjéhez tartoznak.

Később kiderült, hogy csak ketten voltak Haddad emberei, a másik két fegyveres, Wilfried Böse és Brigitte Kuhlmann a Nyugat-Németországban illegálisan

tevékenykedő Forradalmi Sejtetek nevű szélsőbaloldali terroristacsoport tagjai voltak. A gépeltérítők a landolás után az izraeli állampolgárok,

valamint a zsidó származásúak kivételével mindenkit szabadon engedtek. Az izraeli kormány kemény tárgyalások nyomán 72 órás haladékot vívott ki, amelyet a mentőakció megszervezésére használtak fel. A terroristák követelésében az állt, hogy 53, öt különböző ország börtöneiben fogvatartott „szabadságharcost” bocsássonak szabadon. Ha ez nem történik meg, elkezdi kivégezni a túszokat. A későbbi Béke Nobel-díjas miniszterelnök, majd köztársasági elnök Simon Peresz, aki akkor hadügyminiszter volt, elvi alapon tiltakozott a követelések teljesítése ellen, mert úgy vélte, hogy ez bátorítást adna a terroristáknak hasonló akciók végrehajtására. A túszmentés rendkívül nehéz körülmények között zajlott le. Abban az időben az izraeli légierő C-130 Hercules négy hajtóművel felszerelt, légcsvaros, közepes teherszállító repülőgépeket állított hadrendbe. A C-130 előnye az volt, hogy kiépítetlen repülőtereken is le- és fel tudott szállni. Ilyen típusú gépeket vettek igénybe a Yoni Netanjahu által vezetett egységek. A Herculeseknek azonban nagy hátrányuk volt, hogy csak a Tel Aviv – Entebbe közötti 4000 kilométeres útra elegendő üzemanyagot tudtak magukkal vinni. Ezért volt döntő jelentősége annak, hogy az Izraellel akkor baráti viszonyt ápoló Kenya fővárosának, Nairobinak a repülőterén leszállhattak tankolni a visszafelé vezető úthoz.

1976. július 4-én mindössze 51 perc alatt szabadították ki az Izraeli Védelmi Erők kommandósai az Entebbe repülőterén őrzött 102 túszot. Az entebbei repülőterén három túsz és Yoni Netanjahu vesztette életét a tűzharc során, a maradék 101 ember épségben megúszta a történeteket.

Rami Sherman, aki az akcióig cionistaként élte az életét, így fejezte be nagy sikerű előadását: egy cionista kém indult el az akcióra, és egy jámbor zsidó tért vissza....

Bonta Miklós

a diákcsoportokat? Azt gondolom, hogy ma az embereknek szüksége van visszaigazolásokra a saját életükhöz. Itt ebben az akcióban megtalálják a válaszokat. Mindenkinnek szolgál valamilyen tanulsággal.

SEGÍTSÉG MÁS FORMÁBAN

– 30 éves kora előtt visszavonult a hadseregből. Aztán az izraeli olimpiai csapat fizioterápiás munkatársa volt. Miért szerelt le ilyen fiatalon és hogy került az elit sport közelébe?

– 23 éves voltam Entebbe idején. A következő pár év elég volt ahhoz, hogy megértsem: a biztonsági szolgálat nem teljesen nekem való. Azt éreztem, hogy az én személyiségemhez más típusú munka jobban

illene. Ezt először jógatanárként, majd fizioterápiás szakemberként tapasztalhattam meg. Talán ebben az is benne van, hogy apám mindig azt mondogatta nekem: „Fiam, ne feledd, először kell, hogy legyen egy rendes szakmád, és utána már bármit csinálhatsz.” Nagyon szerettem a szakmámat, azt éreztem, hogy megtaláltam a számításaimat azzal, hogy embereknek segíthetek. Miután elvégeztem az iskolámat, dolgoztam kibucban és kórházakban, majd a Nemzeti Sport Központba jelentkeztem. Nyilván nem volt hátrány a múltam, de azért sok protekcióra nem számíthattam... Emlékszem, a sydney-i játékokra szerettem volna elutazni a csapattal, de aztán az egyik főnököm arra hivatkozva, hogy a betegeket nem hagyhatom itt, megvétózta a kiutazásomat, és mivel katonai kórházban dolgoztam, nem illett a felettesekkel összerúgni a port... Ezzel együtt az olimpiai csapatnál sok nagy nemzeti bajnokunknak segíthettem, talán a legismertebb Önök számára is Ari Ze'evi, a többszörös Európa-bajnok, olimpiai bronzérmes dzsúdós.

– Mielőtt elkezdtek ezt az interjút, azt mondta, hogy kicsit fáradt a sok utazástól. Ez az entebbei történetmesélési roadshow saját vállalkozás vagy esetleg van benne egy kis állami, cionista háttértámogatás is?

– Az egyetlen háttértámaszom ez a szék, itt, aminek most is nekidőlök. Immáron harmadik éve vagyok úton, nagyon sokfelé jártam. Most azt gondolhatja, hogy csak úgy mondom, de én azt élvezem az egészben, hogy mindig más emberi reakciókkal találkozom. És én magam is kapok olyan plusz tölteteket, amelyek miatt jó vállalni a hosszabb és fáradtságosabb utakat is. Engem először Koppenhágából egy chabad rabbi keresett meg azzal, hogy mi lenne, ha mesélnék a közösségének is az élményeiről. Innen indult ez az egész. Akit érdekel, most itt Budapesten három helyen is előadok, annak szívesen mesélek. Itt például tegnap a Bálint Házban

egy néni jött oda hozzám, aki a Hasomer Hacair egykori tagjaként mesélt a gyermekkoráról. A mi kibucunkban gyerekként én is someres voltam, érdekes volt hallani a nénit. Jó volt nagyon összekötni az ő élményét az én személyes múltammal. Nekem ugyanis ez egyre fontosabb az utóbbi időben. Egy barátom, aki gyermekkoromban volt tagtársam a Hasomer Hacairban, nemrég kérte, hogy tartsak előadást a fiatalok körében az élményeiről. Amikor ez pár hónapja megtörtént, akkor elég nagy felismerés volta számunkra, hogy mennyire mást jelentett a mi fiatalságunkban zsidónak lenni, mint ma az Izraelben élő fiatalok között. Mi úgy nőttünk fel, hogy péntek estéknként voltak a csapat találkozóink. A mi cionista-szocialista mozgalmunkban ezek voltak a legfontosabb napok. Mit gondoltam én akkor a zsidóságról vajon ahhoz képest, hogy ma mit gondolnak kibucokban a fiatalok? Az én időmben például a mi csoportunk és szellemiségében hozzánk közelebbi felnőttek is dolgoztak a Jom Kipurkor is, egész nap műveltük a földet. Láttuk, hogy a vallásos zsidók néznek ránk furcsán. Azonban azt még nekik sem kötöttük az orrukra, hogy a nap végén, fáradtan és éhesen nem zárhattuk a napot mással, mint egy hatalmas lakmározással. Kérem szépen, kapaszkodjon meg: disznót ettünk, éhesen, mint a farkasok. Ez nekünk szabadságunk jele volt. Nem csoda, hogy nekem akkor ott a kibucban élve a vallásos közösség nem járult hozzá ahhoz, hogy bar micvóm legyen...

– Érdekes, ahogy a zsidóság változó öndefinícióiról mesél. Sajnos újabban mások is egyre többet foglalkoznak a zsidó kérdéssel. Főleg Európában tapasztalható régóta nem érzékelt, fokozódó antiszemitizmus. Mi a véleménye minderről?

– Az én tapasztalatom is megegyezik ezzel. Azt látom, bármerre is járok, hogy a zsidó közösségek tagjai napi szinten is egyre inkább veszélyeztetve érzik magukat. Látom a biztonsá-

gi intézkedéseket, a rendőrök jelenlétét, a fizikai változtatásokat és az emberi reakciókat is olyan helyeken, ahol 2-3 éve még nem volt ennyi készültség. Ez nagyon elkeserítő. Nyilván az antiszemitizmus a fő oka ennek, de sajnos a terrorizmus veszélye is befolyásolja ezt az érzetet. Egy teljesen új félelemet tapasztalok az emberekben, bizonytalanságot és kételyt egyaránt. Ez a legdöbbenetesebb különbség azóta, hogy járom a világot Entebbe történetével. Lehet, ez az érzelmi trend az, ami az én előadásaimat még népszerűbbé teszi?

– Vannak-e kapcsolatai az entebbei akcióban résztvevőkkel vagy bárkivel, akit megmentettek?

– Igen. Először is nem csak Entebbe miatt – a csapat egy kis elit társaság volt, és összejártunk évekig, a mai napig találkozunk. Sokan barátok maradtunk – tipikus katonaság-sztorikkal. Néhány túlélővel is van kapcsolatom. Legkellemesebb ilyen a vezető pilóta, Michel – ő az igazi hős. Michel Bacos, ma 95 éves, én 3 hónapja találkoztam vele Franciaországban – ő és személyezte voltak az igazi hősök azzal, hogy, bár a terroristák felajánlották neki, ő nem akarta elhagyni a repülőt és az utasokat. A ma emberének legfontosabb példaképei ők kelljenek hogy legyenek. Akik emberségből és szolidaritásból, bátorságból tettek hitet. Ezt írja le. Ez sokkal fontosabb, mintsem az, hogy engem kik neveznek hősnek.

– Ön a mai izraeli miniszterelnök a testvérével utazott Entebbébe. Ő volt a felettese és az akció felelős vezetője is. Az egyetlen katonai áldozata a túsmentésnek. Maga szerint Benjamin Nctanjahu számára 40 év után ez a tény számít-e a közelgő választásoknál?

– Ahogy eddig, most sem szeretnék politikáról beszélni. Nem akarok kommentálni semmit, aminek aktuálpolitikai éle van. Entebbébe egészében szeretném, ha emlékezhetnének, és nem keresnének benne politikai motivációt.

MAGYAR ÁGY-FEHÉR ÉS
RUHANEMŰ-GYÁR

Freudiger Mőreszjai
és
Budapest
VI/DESSEWFFS-U.34.

TELEFON 29-75.
Sződnyok FREUDIGERÉÉ.
POSTATAKARÉKPÉNYZÁRÉK
KÖRÖGZSÁMLA SZÁMOK

KÖRHÁZAK SZESÉNYHÁZAK.
KÁRVÁHÁZAK ÉS EGYÉB
KÖZ-ÉS MAGÁNINTÉZETEK TELJES BÉRENYEZÉSE.
NEMZETI KÖRNYEZETKÖZVETÉSEN
SZÁLLÓK ÉS INTERNÁTUSOK
SZANITÁRIUMOK ÉS ELMEGŐGYINTÉZETEK BÉRENYEZÉSE.
MUNKÁS ÉS TANONCOTTHONOK

TEXTILIPARI DARABKÁK JUDAPEST SZÖVETÉBEN

MOZAIKOK A FŐVÁROSI IPARBÁRÓK, A GOLDBERGEREK, SPITZEREK ÉS FREUDIGEREK TÖRTÉNETÉBŐL (2. RÉSZ)

Ha a textiliparról beszélünk, akkor a legtöbb ember a Goldberger névre asszociál, esetleg még Óbuda is feldereng előttük és a divatot igazán kedvelő szemei előtt talán felvillan a „Parisette” fantáziánévre hallgató anyag. Viszont a Goldberger családdal kapcsolatos történetek és az iparágban szintén jelentős Spitzer és Freudiger családok már kevésbé ismertek – kétrészes cikkünkben ezekről ejtünk szót. Az első részben főképp a Goldberger gyár kezdeteiről és kibontakozásáról volt szó, míg a második részben a Goldbergerek sikeréről a „Parisette”-ről, illetve a konkurenciáról írunk. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

A PARISETTE KÁVÉHÁZ

A rézoxid műselymet a 19. század végén találták fel, és 1899-ben kezdtek nagyüzemileg gyártani, 1904-ben pedig a német Bamberg cég tökéletesítette, így az anyag sokáig a cég nevét viselte. Az új anyag népszerűsítéséhez Goldberger gyára járult hozzá 1919-ben, amikor a „Parisette” néven Amerikától Ausztráliáig keresett anyagból főképp blúz és fehérnemű lett, a rendes selyemhez való hasonlósága miatt.¹

Goldberger Leó 1926-ban új otthon építéséről döntött. A mai Vörösmarty tér 4. szám alatti telket vásárolta meg, ahol a korábbi épület helyére a népszerű építészpáros, Révész Sámuel (1877–1928) és Kol-

lár József (1869–1943) tervei alapján saját bérpalotát építtetett. A kapualjat és a szobrokat Szódy Szilárd (1878–1939) formázta meg, az ólomüvegeket pedig a szakma legnagyobb tekintélye, Róth Miksa (1865–1944). Az épület földszintjén működött a Parisette Kávéház, ahol kabarék és egyéb táncos-zenés előadások során mutatták be a legújabb ruhadarabokat – a bejárat és a kirakat felett pedig a gyár számadatait, mint termelés, dolgozók száma stb. követhették nyomon a járókelők. Az épület második emeletén kialakított luxuslakásban élt Madarassy-Beck Marcell (1873–1944) báró, meghatározó bankár, a negyediken pedig Goldberger Leó és családja – mind-

kettőjüket 1944 tavaszán tartóztatták le és deportálták Mauthausenbe.²

AZ ELSŐ KONKURENS: SPITZER GERZSON

Spitzer Gerzson (?–1868) az apjától örökölt kelmekereskedés helyén, a Lajos utca 102. szám alatt 1826-ban megnyitotta saját képfestő üzemet, ezzel konkurenciát teremtve a Goldberger gyárnak. Az 1838-as árvíz gyakorlatilag megsemmisítette az egész környéket: az egyszerű vályogházak és a rossz minőségű lakóházak egymás után, kártyavárként dőltek össze. A víz még az ipart sem kímélte, elázott úgy a nyersanyag, mint a késztermék. A legtöbben tönkrementek, de nem

úgy Spitzer, aki kidolgozott egy technológiát, mely az elázott textileket kiszárította és újból használhatóvá tette. A gyára pedig alacsony áron felvásárolta a pusztulásnak indult nyersanyagokat, új műveletével megtisztította, majd teljes áron eladta, illetve feldolgozta azokat. Így fordította a tragikus év hullámvölgyét a saját sikere hegyévé. 1855-ben újabb természeti katasztrófa, ezúttal egy tűzvész sújtotta az üzemet, ami miatt a családi bázist végleg fel kellett számolni. 1866-ban a Lajos utca 93. alatt indult újra a termelés – ezt lovag Wechselmann Ignác (1828–1903) tervezte.³

1893-ban Spitzer vásárolta meg az Első Magyar Pamutfonó- és Szövőgyár Rt. újpesti gyártelepét. A pamutfonó részvénytársaságot Roger Tatham alapította 1882-ben, legnagyobb érdekeltsége pedig német befektetőknek volt, de a társaság magyar vezetői között találjuk Lederer Sándort és csetei Herczog Pétert is.⁴

Spitzer Gerzson tekintélyét mutatja, hogy 1848-ban a Pesten élő százhusz nagykereskedő előjárója volt.⁵ Feleségével, Schultheisz Júliával alapítványuk volt, mely a szegényeken, és elsősorban a közülük kikerülő házasulandó nőkön segített.⁶

Az üzemet 1906-ban eladták, az új tulajdonos a Kartonnyomóipari és Textilkereskedelmi Rt. Fürst Jakob és Fiai lettek. Innentől kezdve az óbudai textilipar egy részét az Andrássy út 43. alól irányították, a Brüll-palotából, ahol a *maróthi* Fürst család élt, ugyanis rokonságban álltak a *domonyi* Brüll famíliával.

A Fürst család nem birtokolhatta sokáig a gyárat, ugyanis csődbe mentek, így 1913-ban kivonódtak a cég irányításából, a gyár neve pedig Kartonnyomó-Ipar Rt.-re változott. Ezt aztán a veszteséges működés miatt 1932-ben bezárták, de egy év múlva újra megindulhatott a termelés: a Magyar Pamutipar Rt. bérbe vette a komplexumot, amit korszerűsítettek és bővítettek. Az 1948-as államosítás után ismét önálló vállalként, Pamutkikészítőgyár néven működött tovább.⁷

A Lindenbaum-Freudiger család egykori magánmaháza a Káldy Gyula utca 6-ban

A sors fintora, hogy Spitzer Gerzson, a gyár alapítója folyamatosan vetélkedett legnagyobb konkurensével, a Goldberger Textilnyomógyárral. Végül 1981-ben a két gyárat Goldberger Textilművek néven egyesítették, mely négy éven keresztül működött így tovább, mielőtt a gyárat végleg bezárták.

A MÁSODIK KONKURENS: A FREUDIGEREK

Freudiger Mózes (1833–1911) az óbudai hitközség ros bét din-je, vagyis rabbisági elnöke, Freudiger Pinhász Léb (1793–1858) fiaként látta meg a napvilágot. Apjához hasonlóan ő is rabbipályára készült, erről képesítést is szerzett, ám inkább üzleti képességeit kamatoztatta, miután fiatalon, házasság útján társtulajdonos lett a Lindenbaum Lévi ágy-, ruha- és fehérnemű cégben. Freudiger Mózes az említett gyár igazgatójának leányát, Lindenbaum Saroltát (1840–1891) vette feleségül.

A cég bravúros felfejlesztése

mellett a vallást sem hanyagolta el egy percre sem, sőt ő lett a Budapesti Orthodox Izraelita Hitközség egyik alapítója, sok munkája mellett pedig még egy kétkötetes héber nyelvű Tórákomentár megírására is maradt ideje, melyet fiai halála után *Móse Jedabér* (Budapest, 1927, 1929)⁸ címen adták ki. Élete végén, 1910. október 26-án „a pesti autonóm orthodox zsidó hitközség

A Kazinczy utcai zsinagóga belső tere
FOTÓ: CSEH VIKTOR

elnöke Hívünknek Felségünk és Felséges Uralkodó Házunk iránti állandó hűségét, valamint a közélet terén szerzett érdemeit” neki és leszármazottainak az óbudai előnév használatával, és magyar nemességgel díjazták.⁹

A Freudiger-család Lindenbaum Lévi Káldy Gyula utca 6. szám alatti házába költözött be, melyet az óbudai textilgyáros az emancipációval egyidőben, 1867-1868-ban építtett fel Lohr Lajos tervei alapján. A család vallásosságát, orthodox jellegét mutatja, hogy az épület udvarán saját imaházat is emeltek.¹⁰

A FŐVÁROSI ORTHODOXIA ELSŐ EMBEREI

Freudiger Mózes egyik fia, Ábrahám (1868–1939) apja után örökölte az orthodox hitközség elnöki posztját és hatalmas munkába kezdett, ami a hitközség intézményrendszerének kiépítését illeti. Áldozatos munkájának hála épülhetett fel 1913-ban a Kazinczy utcai orthodox főzsinagóga a Löffler-testvérek tervezésében – ennek emlékét őrzi a carrarai márványba vésett emlékszóveg és a kézmosókút a zsinagóga előcsarnokában. Nagyobb érdemeiről nekrológjában is megemlékeztek:

„[...] Nevéhez fűződik a hitközség Kazinczy utcai nagytemplomának, székházának, iskolájának felépítése, és számos más, vallási, kulturális és jótékonyági intézmények megteremtése és továbbfejlesztése. Az elhunyt, mint az Országos Orthodox Központi Bizottság legkimagaslóbb világi tagja, évtizedeken át vezető szerepet játszott a hazai orthodoxia felekezeti életében is. Kormányfőtanácsosi kintetését is a felekezeti életben szerzett érdemei elismeréséül nyerte el. Mint a Freudiger Mózes és Fiai cég főnöke, a gazdasági életben is igen jelentős helyet foglalt el. [...]”¹¹

¹ Winkler Nóra, „Minták, mintázatok - A Goldberger Textilipari Gyűjtemény állandó kiállítása”, in: *Artmagazin* (2015) 13. évf. 6. szám, 48-53. o.; ² „Az első díj: két ismeretlen fiatalemberé, akik egy olasz gótstílusú tervvel legyőzték a leghíresebb építészeket”, *Színházi Élet* (1928), 18. évf. 49. szám, 102-110. o.; ³ Wechseltmann Ignácról bővebben: Cseh Viktor, „Málló pompa az iparbárok nyughelyén -A Salgótarjáni utcai zsidó temető margójára”, *Egység* (2018), 28. évf. 103. szám, 27-28. o.; ⁴ Lázár Károly, „A Magyar Pamutipar rövid története” (Internetcím: http://www.lazarky.hu/08pub/111_2012_05-06_pdf/186_MPI.pdf [2018.08.15.]); ⁵ Weisz Miksa dr., „Zichy grófné engedélylevele 1738-ból”, *Egyenlőség* (1925), 44. évf. 33. szám, 8. o.; ⁶ Groszmann Zsigmond dr., „Magyar zsidó patriárkák”, *Egyenlőség* (1918), 37. évf. 35-36. szám, 26. o.; ⁷ Kirschhof Anita, „Régészeti kutatások a katonavárosi amphitheatrum keleti előterében, a Spitzer Gerzson által alapított képfestőgvár területén I.”, in: *A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2004-ben* (2005), 11. évf. 11. szám, 24-27. o.; ⁸ *Móse Jédáber* (Internetcím: <http://hebrewbooks.org/39184> és /39185 [2018.08.16.]); ⁹ Király Személye Körüli Minisztérium Levéltára - Királyi könyvek - 72. kötet, 387-388. o.; ¹⁰ Perczel Anna, *Védetlenség - Unprotected heritage* (Budapest: Városháza, 2007), 174-176. o.; ¹¹ „Óbudai Freudiger Ábrahám halála”, *A Magyar Zsidók Lapja* (1939), 1. évf. 14. szám, 10. o.; Az itt közölt szöveg a Cseh Viktor, Dohi Gabriella, Mozaikok a fővárosi zsidó iparosok életéből – *Óbudai, csepeli és angyalföldi iparszülők* (Budapest: Mazsike, 2019) című kiadvány előtanulmányának egy részlete.

Joszeff, aki megtiszteli a szombatot

DÉNES ANNA MESÉJE

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR EZRA

Volt egyszer egy szegény ember, Joszeff, aki annyira szeretete a szombatot, hogy a legfinomabb ételekkel, hússal és hallal tisztelte meg. Joszeff azonban nagyon szegény volt, hétköznap kenyérrre is alig tellett neki, legtöbbször inkább csak az út szélén szedett gyümölcscsel vagy a szentjánoskenyérfa termésével kellett beérnie. Amikor szép árut látott a piacon, egy pillanatig sem habozott, hogy megvásárolja-e azt szombatira, akármenyibe is került. Ezért Joszeff mokir sábatnak nevezték: Joszeff, aki megtiszteli a szombatot.

A szomszédja azonban egyáltalán nem hasonlított a jámbor és istenfélő Joszeff mokir sábatra. Gazdag és kapzsi ember volt, igencsak fenn hordta az orrát, és soha senkinek nem akart segíteni. Egyszer azonban álmot látott: azt álmodta, hogy minden pénz és tulajdona egy Joszeff nevű zsidó kezébe jut majd. A fukar ember rettenetesen megijedt erre, és mindenét pénzzé tette. A pénzen egy óriási és különösen értékes drágakövet vásárolt. A kővel elment a kalaposhoz, és különleges fejfedőt készíttetett magának: belülről egy zsebe volt, abba rejtette a gazdag ember a drágakövet. Ettől kezdve soha le nem vette a fejéről a kalapot, akárhova is ment, a kalap a fején volt. Egy igen szeles napon azonban, amikor a gazdag ember a folyóparton sétált, baj történt. Egy rettenetesen erőteljes szélhökés lerántotta a fejéről a kalapot, benne a gyémánttal,

és egyenesen az alatt hömpölygő folyóba repítette a fejfedőt. Az ár azonnal magával vitt kalapot, gyémántot egyaránt, és a gazdag ember gazdagságából semmi nem maradt. De még így sem bánta, örült, hogy legalább nem került a szegény zsidó Joszeff kezébe a drágakő.

A vihar estére elült, és néhány nappal később, péntek délután a halászok egy hatalmas halat fogtak ki a folyóból. Igencsak sajnálkoztak, hogy éppen délután, a piaci nap végére akadt horogra ez a pompás példány, ki akarna éppen péntek délután árut vásárolni. Már mindenki felkészült a szombatira, az étel megfőzve, az

asztal megterítve, az emberek megmosakodva tiszta ruhában várták a szent napot. Ekkor azonban a halászoknak remek ötlete támadt: „Vigyük ezt a hatalmas halat Joszeff mokir sábatához, ő biztosan megveszi tőlünk.” Így is tettek. Nem sokkal később beállítottak Joszeff mokir sábat szerény otthonába az óriási hallal. Nem kellett csalódnuk, Joszeff busásan fizetett a szép áruért.

Nem volt vesztegetni való ideje, közeledett a szombati gertyagyújtás, így azonnal munkához látott.

Nekikezdett, felvágta a nagy hal gyomrát, ám meglepetésére a kése

megakadt valami keményben. Egy csillogó drágakőre bukkant! A gazdag ember álma valósággá vált, mindene a szegény Joszeffhez került. Joszeff eladta az értékes holmit, gazdag ember lett belőle, és sok jót cselekedett egész életében. Így jutalmazta meg az Örökkévaló azért, mert olyan különlegesen tisztelte a szombatot.

MÁZÁL DÁGIM

HALAK A KÓSER KONYHÁBAN 2. rész

„AMIKOR BEKÖSZÖNT ÁDÁR HÓNAP, SOKASODJANAK AZ ÖRÖMÖK.”

Az idei kettős ádár hónap alkalmából közölt, hallal foglalkozó minisorozatunk második részében halas zsidó meséket és a halra vonatkozó alapvető kósersági szabályokat mutatjuk be. DÉNES ANNA ÍRÁSA

A ZSIDÓ NÉP OLYAN, MINT A HALAK A VÍZBEN

Egy példázat a zsidó népet a halakhoz hasonlítja: úgy élteti a halakat a víz, ahogyan a zsidó népet élteti a Tóra. Ha a zsidók sokat tanulmányozzák a Tórát, és odafigyelnek a parancsolatok betartására, a világ nem bánthatja a zsidó népet.

A Talmud (*Bráhot* 61b.) meséli rabbi Akiváról: amikor a rómaiak betiltották a tóratanulást, ő összegyűjtötte a tanítványait, és nyilvánosan tanulmányozták a Tórát. Megkérdezték tőle: Akiva, nem rettegsz a rómaiak haragjától? Így válaszolt erre a bölcs: „Egyszer a róka a folyóparton sétált, és meglátta a vízben úszó halakat. Megkérdezte tőlük: 'Mi elől menekültök?' Azt válaszolták: 'Az emberek hálói elől'. Megkérdezte erre: 'Miért nem jöttök ki ide, hogy egymás mellett élhessünk?' Így feleltek a halak: 'Te lennél a legbölcsebb állat? Nem bölcs vagy te, hanem bolond. Ha félünk a saját, életet adó környezetünkben, mennyivel inkább félhetnénk ott, ahol meghalnánk!' Így van ez velünk is” – folytatta rabbi Akiva – „Ha ilyen rossz a helyzetünk, amikor ülünk, és a Tórát tanulmányozzuk, melyről az van írva, hogy az adja életünket és napjaink számát, mennyivel rosszabb lenne, ha még el is hanyagolnánk azt.”

MELYIK HAL KÓSER?

Röviden: amelyeknek pikkelye és uszonya is van. Ez is azon parancsolatok közé tartozik, melyekre nincs magyarázat, azért tartjuk be, mert az Örökkévaló így parancsolta. Vannak olyan halak, amelyeknek a pikkelyeit csak forró vízben való áztatással lehet eltávolítani. Ezeket a gyakorlatban nem kósernek minősítik, és nem használjuk. Ilyen például a tokhal. Vannak halak, melyek csak életük későbbi szakaszában rendelkeznek pikkelyekkel, ezek kósernek számítanak, viszont azok a fajták, melyek éppen fordítva, fiatalon pikkelyesek, később azonban csupaszok – például a kardhal –, nem minősülnek kósernek. Azok a halak, melyek a vízben pikkelyesek, ám kifogás után elveszítik a pikkelyeiket, kóserek.

A halvér fogyasztását nem tiltja a *háláchá*, a halat nem kell kivéreztetni, de ha valaki egy pohár halvérre vágyik,

ivás előtt ne felejtse el beletenni néhány pikkelyt, hogy mindenki lássa: hal véret fogyasztja. Mivel a hal nem igényel kóser vágást, és a vére is fogyasztható, akárhol megvásárolhatjuk frissen. Ha azonban olyan boltból vásárolunk, mely nem rendelkezik kósersági felügyelettel, fontos, hogy a saját szemünkkel győződjünk meg a pikkelyek meglétéről, illetve arról, hogy valaha voltak a halnak pikkelyei. A boltbeli kiírás a hal eredetére vonatkozóan nem elegendő. Ha halfilét veszünk, és az egyik darabon látunk pikkelyeket, a másik, ahhoz színben, állagban, méretben hasonló haldarabot is tekinthetjük kósernek. Amennyiben nem kóser halakat is árusító boltból szerezzük be a halat, be kell tartanunk néhány alapvető szabályt: alaposan vizsgáljuk meg a kiválasztott halat, hogy valóban megfelel-e a követelményeknek, és kérjük meg az árut, hogy alaposan mossa le a kését és a felületet, amin vág, mielőtt feldarabolná az általunk vásárolt árut. Még jobb, ha saját kést és deszkát viszünk magunkkal erre a célra. Ha a halárus nem megfelelően lemosott késsel filézte ki a kóser halat, a vágási felületet alaposan mossuk le, és kapargassuk meg, hogy minden nem-kóser maradvány eltűnjön róla.

A hal párve, vagyis se nem tejes, se nem húsos. Tilos azonban a halat hússal együtt fogyasztani, a szárfádiak pedig a tejtermékkel való fogyasztását sem engedélyezik, viszont tejes és húsos edényben egyaránt elkészíthetjük és fogyaszthatjuk a halételeket. Amennyiben hal után húst eszünk, bizonyosodjunk meg arról, hogy tiszta eszközöket használunk a húshoz, és öblítsük ki a szánkat egy kis vízzel.

A HAL ÉS A MANNA

„Emlékezzünk a halra, melyet Egyiptomban ettünk ingyen, az uborkára, a dinnyére, a póréhagymára, a vörshagymára és a fokhagymára” (4Mózes 11:5.)

Bár az égi kenyérben, a mannában a hagyomány szerint a világ minden ízét lehetett érezni, a zsidók mégis panaszkodtak Mózesnek, és halat, hagymaféléket, dinnyét, uborkát emlegettek. A híres középkori tóramagyarázó, Rási szerint ennek az az oka, hogy a világ minden ízét érezni lehetett a naponta hulló man-

nában, kivéve a fent említetteket. Ehhez egy midrást idéz, mely a Misnával körülbelül azonos időből (a polgári időszámítás szerinti III. század) származó, Szifri nevű gyűjteményben található. Rási így kezdi az idézetet: „Simon rabbi mondta”. Majd ezzel folytatja: Miért változhatott a manna bármivé ezeken az ételeken kívül? Azért, mert ezen ételek ártalmasak a szoptató anyák számára. Azt mondjuk a nőknek: 'A csecsemőitek érdekében ne egyetek se fokhagymát, se hagymát.' Egy királyhoz hasonlíthatjuk ezt, aki a fiát egy olyan tanár felügyelete alá helyezte, aki figyelmeztette őt, hogy ne fogyasszon ártalmas ételeket és italokat. A fiú nagyon megharagudott az apjára, és azt mondta, hogy ez nem azért van, mert az apja szereti őt, hanem azért, mert azt akarja, hogy ne egyen.

Ha ez így van, miért nem csak a szoptató anyák számára nem volt érezhető ezen ételek íze a mannában? Miért kellett az egész néptől megvonni ezeket a lehetőségeket egy kis csoport kedvéért? A választ a Rási által idézett midrás felütése adja meg: „Simon rabbi mondta”. Simon rabbi híres volt erről, a Talmudban (*Szukká* 45b.) található mondatáról: „Felmenthetem az egész világot az ítélet alól”. Simon rabbi nyilván tisztában volt az egyén kiemelkedő fontosságával, ha úgy gondolta, hogy ő maga elegendő a világ megváltásához. Ezáltal megérthetjük, miért volt számára ilyen rendkívüli módon fontos a szoptató anyák csoportja, hogy ne is lássák, amint a nép többi tagja élvezzi az uborka, a dinnye, a fokhagyma, a póré- és a vöröshagyma, valamint a hal

A LEGGYAKRABBAN HASZNÁLT HALAK

Kóser halak (nem teljes lista): sügér, ponty (tükörponty is), lazac, makréla, pisztráng, hering, tilápia, csuka, sok tonhal és szardíniafaj.

Nem-kóser halak (nem teljes lista): angolna, cápa, kardhal, tokhal, valamint a tenger gyümölcsei, harcsa.

Kóser halas a jeruzsálemi Máháne Jehuda piacon
FOTÓ: JULIEN MENICHINI

ízét, amit tőlük a csecsemőjük érdekében meg kellett vonni. Ha egy kis csoport nem kaphat, akkor a biztonság kedvéért ne kapjon senki se.

HALFASÍRT

Párve

Hozzávalók:

½ kg fehér halfilé, pl. nílusi sügér;

1 fej vöröshagyma;

3 gerezd fokhagyma;

só, bors, őrölt koriander, pirospaprika ízlés szerint;

friss petrezselyem;

2 szelet kenyér, vízbe áztatva;

2 tojás; néhány kanál zsemlemorzsa;

a kisütéshez olaj

A petrezselymet vízbe áztatjuk. A halfilét ledaráljuk. A hagymát és a fokhagymát aprítógépbe tesszük, vagy finomra reszeljük, hozzáadjuk a halhoz. Ráütjük a tojásokat, és a kinyomkodott, pépesített kenyérszeleteket is a tálba tesszük. A fűszerekkel ízesítjük. A kiáztatott és ellenőrzött petrezselymet finomra aprítjuk, és néhány evőkanállal a halas masszához adunk belőle. Ezek után annyi zsemlemorzsa adunk kanalanként a keverékhez, amennyi szükséges ahhoz, hogy jól formázható legyen. Diónyinál valamivel nagyobb gombócokat készítünk a halból. Közben széles serpenyőben néhány ujjnyi olajat hevítünk. Egy megpuccolt répát az olajba dobunk, így kevésbé szívják fel a fasírtok az olajat. A kis gombócokat forró olajban, néhány perc alatt minden oldalukon aranybarnára sütjük, szalvétára szedve leitatjuk róla a felesleges zsiradékot, és azonnal tálaljuk.

AKKOR IS LEHETSZ JÓ LIBERÁLIS, ha nem vagy anticionista!

A HVG február 28-án közölte Révész Sándor írását „Legyen Ön is antiszemita!” címmel, melyben a szerző hosszasan ecseteli abbéli nézetét, hogy az anticionizmus nem feltétlenül egyenlő az antiszemitizmussal. **MEGYERI ANDRÁS JONATÁN ÍRÁSA**

Állításának bizonyításaként sok zsidót és zsidó csoportot említ, mind a jelenből mind a múltból, akik anticionistának vallották önmagukat ugyanakkor aligha vádolhatók az antiszemitizmus fertőjével. A szerző megemlíti a háború előtti anticionista csoportokat, kezdve a cionizmus fogantatása körüli idők új mozgalmanak ellenzőit, illetve a progresszív reform vallási mozgalom jeles képviselőit, akik közül sokan maguk is gázkamrákban végezték és a sort folytatja korunk híres/hírhedt anticionista csoportjaival, köztük a magyar gyökerekkel bíró szatmári hászid mozgalom (néhány, amúgy kisebbségben lévő) képviselőivel.

Révésznél az verte ki a biztosítékot, hogy nemrégiben a francia elnök maga, a liberális európai vezetők egyik utolsó mohikánja is beállt azon politikusok népes táborába, akik fel- és elismerték végre, hogy az anticionizmus bizony az antiszemitizmus álcája. Hiszen mégis csak hallatlan, hogy a felvilágosult, balliberális Macron is bevegye ezt a netanjahu-i maszlagot, amivel sikerült „megfertőznie” az összes nacionalista politikai erőt Amerikától Magyarorszáig.

A cikk írója bizonyára nem látja, hogy az antiszemitizmus bizony betegség. Mint a rák, ezer különböző fajtája van, ezer irányból támad, de a cél mindig ugyanaz.

A cikk írója bizonyára figyelmen kívül hagyja azt a történelmi ténytet, hogy a korok és eszmék változásával az antiszemitizmus is új és új formát öltött (erről korábban írtam az *Egység* 84. számában Az antiszemitizmus evolúciója címmel). Az ókori és középkori vallási antiszemitizmust, melyben a zsidókat deicidiummal vádolták, a 19. és 20. századokban felváltotta egyfajta faji vagy, ha úgy tetszik, genetikai antiszemitizmus, mely, ha lehet, még veszélyesebb volt a koraiaknál, hiszen, míg a vallási alapú antiszemitizmus ellen van „orvosság” (a kikeresztelkedés), addig a faji antiszemitizmus ellen nincs gyógyír. A zsidó az zsidó.

Mivel a faji antiszemitizmus eredménye, a második világháború rémsége minden kicsit is kulturáltabb emberben negatív érzéseket kelt, vagy még inkább, ilyen nézeteket vallani nem pízsi, ahogy a vicc mondja az „igény” az antiszemitizmusra nemigen hagyott alább, a betegség új formát öltött. Hiszen a zsidó azután se lett „normális” nép, hogy lett állama. Pedig milyen sokan hitték azt, hogy majd ha a zsidóknak saját államuk lesz, megszűnik a zsidógyűlölet is. Az izlandiaknak például van saját államuk, nem is utálja őket senki.

Mivel az antiszemitizmus iránti igény változatlanul megvan, a figyelmet jól el lehet terelni vele, mindössze arra van

NÉVJEGY

**MEGYERI ANDRÁS
JONATÁN**

- SZÜLETETT: 1976
- FOGLALKOZÁSA: médiaszakember
- CSALÁD: házaspár, öt gyermek apukája

szükség, hogy ne a zsidót utáljuk, hanem a zsidó államot. Az pedig ugye nem antiszemitizmus, hiszen miért ne kritizálhatná valaki Izraelt, attól még nem lesz antiszemita. No igen, csak hát az Izrael-kritika nem egyenlő az anticionizmussal. Rengeteg meggyőződéses cionista van, aki kritizálja Izraelt ilyen vagy olyan, jogos vagy jogtalan okból. Az anticionista a zsidók saját államhoz való jogát kérdőjelezi meg. Az anticionista a zsidók a Szentföldön, ezen a kicsiny, Közép-

Magyarország méretű területen újra létrejött zsidó állam létezéséhez való jogát vonják kétségbe.

Ez bizony antiszemitizmus a javából, és aki ezt nem látja, az vak, de legalábbis végletekig naiv. Aki a zsidó állam nemzetállami mivoltát tartja nem vállalhatónak, az bizonyára elfelejti azt, hogy amennyiben Izrael megszűnne zsidó nemzetállam lenni, rövid időn belül egyike lenne a világ országainak, és alig különbözne Ausztriától, Franciaországtól vagy éppen Magyarországtól, előbb-utóbb pedig inkább hasonlítana Szíriához, Jemenhez vagy még inkább Iránhoz.

Aki Izraelt kritizálja, ilyen vagy olyan okból, ahogy ezt teszi bármely más országgal, az még valóban nem antiszemita. Aki Izrael, mint zsidó állam létezésének jogát vonja kétségbe, az viszont antiszemita a javából.

A liberális értékrendbe ennek megfelelően a zsidók saját nemzetállamukhoz való joga kiválóan beilleszthető, a liberális eszme végletekig való eltolása, amely olyan logikai bukfeneket kíván, melynek eredményeképp a magát liberálisnak valló a végén fasiszta lesz, na az viszont annál kevésbé illik bele a liberalizmus magasztos gondolatvilágába.

Macron kivételesen jól tette, amit tett. Végre ő is nevének nevezte a problémát, mert, akárhogy is szépítjük, finomítjuk, az antiszemitizmus bűze minden anticionista megszólalás mögül átüt.

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

A színvonalas idősothon képes eleget tenni a sokszínű elvárásoknak.

Hegedüs Györgyné, Róza néni
2003 óta a csepeli otthon lakója

Visky Éva néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

Lőrinczi Andrásné, Tilda néni
2001 óta a csepeli otthon lakója

**Nekem az öngondoskodás a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a függetlenség, önállóság megőrzése,
- » a biztos lakhatás,
- » a mindennapi terhektől mentes élet,
- » az egészségmegőrző szolgáltatások,
- » a támogató közösség.

**Nekem az aktív pihenés a legfontosabb!
A döntésnél elsődleges volt**

- » az egészség megőrzését támogató szolgáltatások,
- » a saját, légkondicionált kirándulóbusz,
- » a kirándulóprogramok országszerte,
- » a szabadidő hasznos eltöltésének sokszínűsége közösségben.

**Nekem a társas kapcsolatok a legfontosabbak!
A döntésnél elsődleges volt**

- » a családi légkör,
- » a támogató közösség,
- » az intézmény falain belül zajló aktív társasági élet,
- » az intézményen kívüli kapcsolatépítés és
- » az új barátságok kötésének lehetősége.

Jöjjön, nézzen be hozzánk! Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

A fenti képek marketingcéllú hozzátételhez a jogosultak előzetesen írásbeli engedélyükkel hozzájárultak

A TETT A LÉNYEG

EMIH technikai szám: **1287**

Egyházi

1%

www.zsido.com

Adománygyűjtés
Budapest
2018

כ"ט

PESZÁCH

Széder esték nagy választékban

כ"ט

Peszách

A nyolcnapos ünnep (idén 2019. április 19. estétől április 27. estéig) a felszabadulás emlékét őrzi, és azt idézi, hogy Izrael gyermekei a kétszázötz esztendő egiptomi rabság után, több mint 3300 évvel ezelőtt tömegesen kivonultak Egyiptomból.

A kivonulás történetét – amely Mózes küldetését, a fáraó kérlelhetetlenségét, az Isten rendelte tíz csapás sorozatát, majd a zsidók menekülését beszéli el – Mózes második könyvének 1-15. fejezete írja le.

Legyél a város bármelyik pontján, kívánd a leginkább magadhoz illő társaságot, Széder estéinken otthon érezheted magad!

A Széder esték részletes programja hamarosan elérhető!

www.zsido.com

CHABAD LUBAVICZ SZELLEMÉBEN

109